

Θεολογικά Χρονικά

ΙΟΥΛΙΟΣ 2016: Ώξφόρδη

Ὁ Τομέας Φιλοσοφίας τοῦ Τμήματος Φιλοσοφίας, Παιδαγωγικῆς, Ψυχολογίας τοῦ Ἐθνικοῦ καὶ Καποδιστριακοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν (διὰ τοῦ ἐπίκουρου καθηγητῆ Γ. Στεῖρη) καὶ τὸ Department of Religious Studies τοῦ Oxford University (διὰ τῶν Prof. M. Edwards καὶ D. Phil. Cand Δ. Πάλλη) συνδιοργάνωσαν τὸ διεθνὲς συνέδριο «Corpus Dionysiacum Areopagiticum: Ancient and Modern Readers». Τὸ συνέδριο διεξήχθη ἀπὸ τὶς 18 ἕως τὶς 20 Ἰουλίου 2016 στὴν Ὁξφόρδη, εἰδικότερα στὸ Pusey House - St Cross College. Σκοπὸς τοῦ συνεδρίου ἦταν νὰ παρουσιαθοῦν τὰ πορίσματα τῆς σύγχρονης ἔρευνας στὸ πεδίο τῆς πρόσληψης τῶν Ἀρεοπαγιτικῶν κειμένων, τόσο στὴν Ὁρθόδοξη ὅσο καὶ στὴ Δυτικὴ παράδοση, Καθολικὴ καὶ Προτεσταντικὴ. Στὸ συνέδριο συμμετείχαν μὲ ἀνακοίνωση ἐπιστήμονες ἀπὸ τὴν Εὐρώπη, τὴν Ἀμερικὴ καὶ τὴν Ἀφρική. Ἐπίσης, ἡ συμμετοχὴ τοῦ κοινοῦ ὑπερέβη τὶς προσδοκίαις τῶν διοργανωτῶν, καθὼς παρακολούθησαν τὶς ἐργασίες τοῦ συνεδρίου περὶ τὰ 80 ἄτομα. Στὴν ἑναρξὴ τοῦ συνεδρίου χαιρετισμοὺς ἀπηύθυναν οἱ καθηγητὲς Edwards καὶ Στεῖρης, ἐκ μέρους τῶν διοργανωτῶν, καὶ ὁ πατέρας G. Westhaver, διευθυντῆς τοῦ Pusey House. Ἡ ἑναρκτήρια ὁμιλία δικαιοματικὰ ἀνήκε στὸν πατέρα Andrew Louth (Professor Emeritus, University of Durham), ὁ ὁποῖος

συνόψισε μὲ ρωμαλεὸ τρόπο τὴν μέχρι τοῦδε ἔρευνα σχετικὰ μὲ τὸ Corpus Dionysiacum. Στὴ συνέχεια ὁ λόγος περιήλθε στὸν Emiliano Fiori (Academic Assistant, Humboldt University of Berlin), ὁ ὁποῖος παρουσίασε τὴν πρόσληψη τοῦ Ἀρεοπαγιτικοῦ corpus στὴ συριακὴ γραμματεία. Κατόπιν ἡ Paria Ramelli (Professor, Catholic University of the Sacred Heart) ἐξήγησε τὴ σχέση τῶν Ἀρεοπαγιτικῶν κειμένων μὲ τὸ ἔργο τοῦ Ὠριγῆν καὶ τοῦ Εὐάγγελου. Ὁ πατέρας Μάξιμος Κώνστας (Senior Research Fellow, Holy Cross Orthodox School of Theology) συνέκρινε τὸ ἔργο τοῦ Μάξιμου τοῦ Ὁμολογητοῦ μὲ τὰ Ἀρεοπαγιτικὰ κείμενα. Ἡ πρώτη ἡμέρα τῶν ἐργασιῶν τελείωσε μὲ τὸν Γιώργο Ἀραμπατζῆ (Ἐπικ. Καθ. ΕΚΠΑ), ὁ ὁποῖος πραγματεύθηκε τὴν ὀπτική του Θεόδωρου Στουδίτη στὸ ἔργο τοῦ Διονυσίου Ἀρεοπαγίτη.

Ἡ πρωινὴ συνεδρία τῆς δεύτερης ἡμέρας ξεκίνησε μὲ τὴν Deirdre Carabine (Professor, Virtual University of Uganda) ποὺ ἀνέπτυξε στὴν ὁμιλία της τὸν τρόπο ποὺ κατανόησε καὶ ἐπεξεργάστηκε τὰ κείμενα τοῦ Ἀρεοπαγίτη ὁ Ἰωάννης Σκῶτος Ἐριγῆνης. Ὁ Mark Edwards (Prof. of Early Christian Studies, University of Oxford) παρουσίασε τὴν πρόσληψη τοῦ ἔργου τοῦ Ἀρεοπαγίτη ἀπὸ τὸν Ἰωάννη Σαρακηνό. Τέλος, ὁ Torstein Tollefsen (Professor, University of Oslo) ἐξήγησε τὸ ρόλο ποὺ διαδραμάτισαν τὰ Ἀρεοπαγιτικὰ κείμενα στὴ θεολογία τοῦ Γρηγορίου Πα-

λαμά. Στην άπογευματινή συνεδρία ο Wayne Hankey (Professor, Dalhousie University) παρουσίασε τόν τρόπο πού κατανόησαν και χρησιμοποίησαν τὰ ἔργα τοῦ Διονυσίου τοῦ Ἀρεοπαγίτη ὁ Μέγας Ἀλβέρτος καί ὁ Θωμᾶς Ἀκινάτης. Στὴ συνέχεια ὁ Paul Rorem (Professor, Princeton Theological Seminary) καί ὁ Theo Kobusch (Professor, University of Bonn) ἐρμήνευσαν ἀντίστοιχα τόν τρόπο πού ἐπεξεργάστηκαν τὰ Ἀρεοπαγιτικά κείμενα οἱ Hugh τοῦ St. Victor καί Νικόλαος τῆς Κούζα. Ἡ ἡμέρα ὀλοκληρώθηκε μὲ τὴν ποιητική παρουσίαση τῆς ἐπίδρασης πού ἄσκησε τὸ ἔργο τοῦ Ἀρεοπαγίτη στὴ φιλοσοφία τοῦ Μαρσίλιο Φιτσίνο ἀπὸ τὸν Michael Allen (Professor, University of California).

Τὴν τελευταία ἡμέρα ὁ πατέρας Andrew Louth (Professor Emeritus, University of Durham) ἀνέλυσε τὴν πρόσληψη τοῦ Ἀκινάτη στὸ πλαίσιο τοῦ Ἀγγλικανισμοῦ. Κατόπιν ὁ Γιώργος Στεῖρης (Ἐπικ. Καθ. ΕΚΠΑ) παρουσίασε στοιχεῖα πού ὑποδεικνύουν ὅτι ὁ Πλήθων ὑπῆρξε ἀναγνώστης τῶν Ἀρεοπαγιτικῶν κειμένων, τὰ ὁποῖα ἀξιοποίησε μὲ τὸ δικό του ἰδιοσυγκρασιακὸ τρόπο. Οἱ ἀνακοινώσεις ὀλοκληρώθηκαν μὲ τὸν Δημήτριο Πάλλη (Ἰπ. Διδάκτωρ Oxford University), ὁ ὁποῖος μὲ παραστατικὸ τρόπο ἀνέπτυξε τοὺς τρόπους καί τὶς διαδρομὲς τῆς νεοελληνικῆς πρόσληψης τοῦ Ἀρεοπαγιτικοῦ corpus. Μετὰ τὸ πέρας τῶν ἀνακοινώσεων ὁ Mark Edwards (Prof. of Early Christian Studies, University of Oxford) συνόψισε τὰ πορίσματα τοῦ συνεδρίου καί ἐξέφρασε τὴν ἱκανοποίησή του γιὰ τὸ ἐπίπεδο τῶν ἀνακοινώσεων καί τῆς συζήτησης πού διεξήχθη στὸ πλαίσιο τοῦ συνεδρίου.

ΑΥΓΟΥΣΤΟΣ 2016: Συγκωνία Πελοποννήσου, Ἑλλάδα

Ἀπὸ 23 ἕως 26 τοῦ μηνὸς διοργανώθηκε ἀπὸ τὴ Σχολὴ Κοινωνικῶν καί Πολιτικῶν

Ἐπιστημῶν τοῦ Τμήματος Πολιτικῶν Ἐπιστημῶν καί Διεθνῶν Σχέσεων τοῦ Πανεπιστημίου Πελοποννήσου, διεθνὲς summer school μὲ θέμα «Religious Pluralism in the Middle East», στὸ ὁποῖο ἔλαβαν μεταξὺ ἄλλων μέρος οἱ Mohamed Chtatou («Introduction to Religious Diversity in the Middle East and North Africa»), Ἀγγελικὴ Ζιάκα («The Christian-Muslim Dialogue and Exchanges»), κ.ἄ.

ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ 2016: Ρουμανία

Τὸ 5^ο Διεθνὲς Συμπόσιο τῆς Διεθνοῦς Ἐνώσεως Δογματολόγων μὲ θέμα «Πρωτεῖο καί Πρωτεῖα στὴν Ἐκκλησία» ἔλαβε χώρα μὲ τὶς εὐλογίες τοῦ Πατριάρχου Ρουμανίας κ. Δανιὴλ στὸ Μοναστήρι Ca-raiman στίς 25-27 Σεπτεμβρίου, 2016. Τὸ Συμπόσιο πραγματοποιήθηκε μὲ τὴν πολυτιμὴ ὑποστήριξη τῆς Ὁρθόδοξης Θεολογικῆς Σχολῆς («Πατριάρχης Ἰουστινιανός») τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Βουκουρεστίου. Μεταξὺ τῶν μελῶν τῆς Ἐνώσεως πού ἔλαβαν μέρος ἦταν καί οἱ: π. Nicolae Mosoiu (Ὁρθόδοξη Θεολογικὴ Σχολὴ τοῦ Sibiu, Ρουμανία): *Considerations on Synodality/Conciliarity and Authority, with Special Reference to Metropolitan Andrei Şaguna of Transylvania*, Καθηγητὴς Michel Stavrou (Ἰνστιτοῦτο Ὁρθόδοξης Θεολογίας, Ἅγιος Σέργιος, Γαλλία.): *La primauté universelle dans la communion ecclésiastique orthodoxe: héritage superflu ou nécessité?*, π. Ioan Tulcan (Ὁρθόδοξη Θεολογικὴ Σχολὴ τοῦ Arad, Ρουμανία): *Le rapport théologique entre l'Eglise locale et l'Eglise universelle comme "clé" de l'entendement d' une autorité supreme dans l'Eglise. Un approche orthodoxe*, π. Ion Popescu (Ὁρθόδοξη Θεολογικὴ Σχολὴ τῆς Craiova, Ρουμανία): *The Connection between Hierarchical and Universal Prie-*

sthod in the Context of the Dialogue on Sacramental and Liturgical Pre-eminence, Καθηγητής Peter Bouteneff (Ὁρθόδοξο Θεολογικὸ Σεμινάριο Ἁγίου Βλαδιμήρου, Νέα Ὑόρκη, Η.Π.Α.): *Bishops in Council: Do they Represent the Church?*, π. Nicolae R. Stan (Ὁρθόδοξη Θεολογικὴ Σχολὴ τῆς Craiova, Ρουμανία): *The Catholicity of the Church in Staniloae's thought*, π. Porphyrios Georgi (Ἰνστιτούτο Ὁρθόδοξης Θεολογίας, Ἅγιος Ἰωάννης Δαμασκηνός, Μπαλαμάντ, Λίβανος): *The 2007 Ravenna Document and its Echoes in Orthodox Theology*, Δρ. Νικόλαος Ἀσπρούλης (Ἀκαδημία Θεολογικῶν Σπουδῶν Βόλου, περιοδικὸ Θεολογία) «*“Totus Christus” or “Corporate personality”?* A critical reflection on the identity of the Church based on G. Florovsky's and J. Zizioulas work».

ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ 2016: Βόλος

Με μεγάλη ἐπιτυχία πραγματοποιήθηκε τὸ διήμερο 27 καὶ 28 Σεπτεμβρίου 2016 συνέδριο στὴν Ἀκαδημία Θεολογικῶν Σπουδῶν Βόλου μὲ θέμα «Πολιτικὴ, οἰκονομία, θρησκεία, τέχνη: Συμβολὴ στὸν διάλογο Ἑλλάδας-Γερμανίας». Ἐπρόκειτο γιὰ ἀπὸ κοινῶς διοργάνωση τῆς Ἀκαδημίας τοῦ Βόλου μὲ τὴν ἱστορικὴ Καθολικὴ Ἀκαδημία τῆς Βαυαρίας, μιὰ ἀπὸ τὶς σημαντικότερες τοῦ γερμανόφωνου χώρου καὶ ἐντασσόταν στὸ πλαίσιο ἐπίσκεψης στελεχῶν καὶ φίλων τῆς Καθολικῆς Ἀκαδημίας στὸν Βόλο καὶ γνωριμίας τους μὲ τὴν Ὁρθοδοξία καὶ τὴν Ἑλλάδα. Τὸ συνέδριο δὲν εἶχε στενὰ θεολογικὴ θεματικὴ, ἀνέδειξε ὅμως ἕνα εὐρὺ φάσμα ζητημάτων, τὰ ὁποῖα ἀναφέρονται τόσο στὴν ἱστορία καὶ στὴν πολιτισμικὴ σχέση Γερμανῶν –καὶ ἰδιαίτερος Βαυαρῶν– καὶ Ἑλλήνων, ὅσο καὶ σὲ νευραλγικὰ κοινὰ προβλήματα τοῦ σήμερα. Στόχος του

ἦταν ἡ ψηλάφηση καίριων ζητημάτων καὶ ἡ διὰ τοῦ εἰλικρινοῦς διαλόγου σύσφιξη τῶν σχέσεων τῶν προαναφερθεισῶν Ἀκαδημιῶν καὶ ἡ συμβολὴ στὸ ἔργο τῆς ἀλληλοκατανόησης καὶ τῆς καταλλαγῆς μεταξὺ Γερμανῶν καὶ Ἑλλήνων, Ρωμαιοκαθολικῶν καὶ Ὁρθοδόξων. Τὸ πρωὶ τῆς ἐπομένης ἡμέρας ξεκίνησαν οἱ ἐργασίες τοῦ συνεδρίου, τὴν ἑναρξὴ τοῦ ὁποῖου κήρυξε ὁ Σεβ. Μητροπολίτης Δημητριάδος καὶ Ἄλμυροῦ κ. Ἰγνάτιος, Πρόεδρος τῆς Ἀκαδημίας Θεολογικῶν Σπουδῶν Βόλου. Ὑστερα ἀπὸ τὸν θεομὸ χαιρετισμὸ τοῦ πρέσβη τῆς Γερμανίας στὴν Ἑλλάδα δρ. Peter Schoof, ἀκολούθησαν προσφωνήσεις τῶν διευθυντῶν τῆς Καθολικῆς Ἀκαδημίας τῆς Βαυαρίας δρ. Florian Schuller καὶ τοῦ Βόλου δρ. Παντελῆ Καλαϊτζίδη. Ἡ πρώτη ἐνότητα ἦταν ἀφιερωμένη στὸ θέμα «Ἡ προσφυγικὴ κρίση καὶ οἱ προκλήσεις τῆς γιὰ τὶς Ἐκκλησίες καὶ τὶς εὐρωπαϊκὲς κοινωνίες». Τὶς σχετικὲς εἰσηγήσεις τῶν πρελάτου Bernhard Piendl, διευθυντῆ τῆς Caritas Βαυαρίας καὶ τοῦ αἰδ. Μελέτη Μελετιάδη, πάστορα τῆς Ἑλληνικῆς Εὐαγγελικῆς Ἐκκλησίας Βόλου, ἀκολούθησε διεξοδικὴ συζήτηση. Γενικότερα, σὲ κάθε ἐνότητα προβλεπόταν πολὺς χρόνος γιὰ διάλογο καὶ οὐσιαστικὴ ἀνταλλαγὴ ἀπόψεων. Ἡ δευτέρη ἐνότητα πραγματοποιήθηκε τὰ «Στερεότυπα ἔνθεν κακεῖθεν». Τὶς προσεγγίσεις τους ἐν προκειμένῳ κατέθεσαν ὁ Κώστας Κουτσουρέλης, συγγραφέας, διευθυντῆς τῆς ἐπιθεώρησης «Νέο Πλανόδιον» καὶ ὁ Bernhard Remmers, διευθυντῆς τῆς σχολῆς δημοσιογράφων τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας τῆς Γερμανίας. Τὸ βράδυ τῆς 26^{ης} Σεπτεμβρίου πραγματοποιήθηκε στρογγυλὴ τράπεζα ἀφιερωμένη στὴν «Οἰκονομικὴ κρίση καὶ τὶς ἐπιπτώσεις τῆς», ὅπου συμμετείχαν ὁ καθηγητῆς Franz-Christoph Zei-

pter, πρώην Αντιπρόεδρος της Κεντρικής Τράπεζας της Γερμανίας (Bundesbank) και πρώην Γενικός Γραμματέας του Όμοσπονδιακού Υπουργείου Οικονομικών της Γερμανίας και ο Άλέκος Παπαδόπουλος, πρώην Υπουργός Οικονομικών, Έσωτερικών και Υγείας της Ελλάδος. Τη συζήτηση συντόνισαν οι διευθυντές των Ακαδημιών δρες Schuller και Καλαϊτζίδης. Το πρωί της Τετάρτης αφιερώθηκε στο θέμα «Ελλάδα και Βαυαρία: Διάλογος στην Τέχνη», το οποίο πραγματοποιήθηκαν οι καθηγητές Μάνος Στεφανίδης (Έθνικό και Καποδι-

στριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών) και Thomas Raff (Πανεπιστήμιο Augsburg). Η επόμενη ένότητα ασχολήθηκε με το ζήτημα «Θρησκεία και Έκκλησία σε Ελλάδα και Βαυαρία», με εισηγήσεις των καθηγητών Michael Ebertz (Καθολική Σχολή Freiburg) και Βασιλείου Μακροίδη (Πανεπιστήμιο Έρφουρτης). Το συνέδριο κορυφώθηκε με εκδήλωση προς τιμήν του Πρωτοπρεσβυτέρου του Οικουμενικού Θρόνου π. Απόστολου Μαλαμούση, για την πολυετή κοινωνική προσφορά του και τη στήριξη του Έλληνισμού και της Όρθοδοξίας στη Γερμανία.

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ

ΙΟΥΝΙΟΣ 2016: Όρθόδοξη Ακαδημία Κρήτης, Κολυμπάρι Χανίων

Από 19 έως 27 Ιουνίου συγκλήθηκε στην Όρθόδοξη Ακαδημία της Κρήτης (Κολυμπάρι Χανίων) ή Αγία και Μεγάλη Σύνοδος της Όρθόδοξης Έκκλησίας όπου έλαβαν μέρος οι δέκα από τις δεκατέσσερις Αυτόκέφαλες Έκκλησίες και Πατριαρχεία. Στη συνέχεια δημοσιεύονται ή Έγκύκλιος, και το μήνυμα της Αγίας και Μεγάλης Συνόδου, όπως επίσης και τα επίσημα κείμενα που εγκρίθηκαν κατά τη διάρκεια της Συνόδου.

ΕΓΚΥΚΛΙΟΣ

της Αγίας και Μεγάλης Συνόδου
της Όρθοδόξου Έκκλησίας
(Κρήτη, 2016)

*Είς τό όνομα του Πατρός
και του Υίου και του Αγίου Πνεύματος*

Όμνον εύχαριστίας αναπέμπομεν τώ έν Τριάδι προσκυνουμένω Θεώ, τώ αξιώσαντι ήμάς συνελθειν κατά τάς ήμέρας της Πεντηκοστής επί τό αυτό έν τη νήσω Κρήτη, τη άγιασθειση υπό του Αποστόλου των

Έθνων Παύλου και του μαθητου αυτού Τίτου, του «γνησιου τέκνου κατά κοινήν πίστιν» (Τίτ. α΄, 4), και, Αγίου Πνεύματος έπινεύσει, περαιώσαι τάς εργασίας της Αγίας και Μεγάλης Συνόδου της Όρθόδοξου ήμών Έκκλησίας, συγκληθείσης υπό της Α. Θ. Παναγιότητος του Οικουμενικού Πατριάρχου κ.κ. Βαρθολομαίου, συμφρονούντων των Μακαριωτάτων Προκαθημένων των Αγιοτάτων Όρθοδόξων Έκκλησιών, εις δόξαν του εύλογημένου όνόματος Αυτου και επ΄ αγαθώ του λαου του Θεου και του κόσμου παντός, συνομολογουντες μετά του θείου Παύλου «ούτως ήμάς λογιζέσθω άνθρωπος, ως υπηρέτας Χριστου και οικονόμους μυστηριών Θεου» (Α΄ Κορ. δ΄, 1).

Η Αγία και Μεγάλη Σύνοδος της μιάς, άγίας, καθολικής και άποστολικής Έκκλησίας άποτελει αυθεντικην μαρτυριάν της πίστεως εις τον Θεάνθρωπον Χριστόν, τον Μονογενή Υιον και Λόγον του Θεου, τον φανερώσαντα, διά της ένανθρωπήσεως, του όλου έπιγειου έργου, της σταυρικης θυσίας και της άναστάσεως Αυτου, τον

Τριαδικὸν Θεὸν ὡς ἄπειρον Ἀγάπην. Ὁθεν, ἐν ἐνὶ στόματι καὶ μιᾷ καρδίᾳ ἀπευθύνομεν τὸν λόγον τῆς «ἐν ἡμῖν ἐλπίδος» (Α΄ Πέτρ. γ΄, 15) οὐ μόνον πρὸς τὰ τέκνα τῆς Ἀγιωτάτης ἡμῶν Ἐκκλησίας, ἀλλὰ καὶ πρὸς πάντα ἄνθρωπον, «τὸν μακρὰν καὶ τὸν ἐγγύς» (Ἐφεσ. β΄, 17). Ἡ «ἐλπίς ἡμῶν» (Α΄ Τιμ. α΄, 1), ὁ Σωτὴρ τοῦ κόσμου, ἀπεκαλύφθη ὡς «Θεὸς μεθ' ἡμῶν» (Ματθ. α΄, 23) καὶ ὡς Θεὸς «ὑπὲρ ἡμῶν» (Ρωμ. η΄, 32), «ὃς πάντας ἀνθρώπους θέλει σωθῆναι καὶ εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας ἐλθεῖν» (Α΄ Τιμ. β΄, 4). Τὸν ἔλεον κηρύττοντες καὶ τὴν εὐεργεσίαν οὐ κρύπτοντες, ἐν ἐπιγνώσει τῶν λόγων τοῦ Κυρίου «ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ παρελεύσονται, οἱ δὲ λόγοι μου οὐ μὴ παρέλθωσιν» (Ματθ. κδ΄, 35), ἐν «χαρᾷ πεπληρωμένῃ» (Α΄ Ἰωάν. α΄, 4) εὐαγγελιζόμεθα τὸν λόγον τῆς πίστεως, τῆς ἐλπίδος καὶ τῆς ἀγάπης, προσβλέποντες πρὸς τὴν «ἀνέσπερον καὶ ἀδιάδοχον καὶ ἀτελεύτητον ἡμέραν» (Μ. Βασιλείου, *Εἰς τὴν Ἐξαήμερον Β΄*. PG 29, 52). Τὸ γεγονός ὅτι «τὸ πολίτευμα ἡμῶν ἐν οὐρανοῖς ὑπάρχει» (Φιλιπ. γ΄, 20), δὲν ἀναιρεῖ, ἀλλ' ἐνδυναμώνει τὴν μαρτυρίαν ἡμῶν ἐν τῷ κόσμῳ.

Ἐν τούτῳ στοιχοῦμεν τῇ παραδόσει τῶν Ἀποστόλων καὶ Πατέρων ἡμῶν, οἵτινες εὐηγγελίζοντο τὸν Χριστὸν καὶ τὴν δι' αὐτοῦ σωστικὴν ἐμπειρίαν τῆς πίστεως τῆς Ἐκκλησίας, θεολογοῦντες «ἀλιευτικῶς», ἤγουν ἀποστολικῶς πρὸς τοὺς ἀνθρώπους ἐκάστης ἐποχῆς διὰ νὰ μεταδώσουν εἰς αὐτοὺς τὸ Εὐαγγέλιον τῆς ἐλευθερίας «ἧ Χριστὸς ἡμᾶς ἠλευθέρωσεν» (Γαλ. ε΄, 1). Ἡ Ἐκκλησία δὲν ζῆ διὰ τὸν ἑαυτὸν της. Προσφέρεται δι' ὀλόκληρον τὴν ἀνθρωπότητα, διὰ τὴν ἀνύψωσιν καὶ τὴν ἀνακαίνισιν τοῦ κόσμου εἰς καινοὺς οὐρανοὺς καὶ καινὴν γῆν (πρβλ. Ἀποκ. κα΄, 21). Ὁθεν δίδει τὴν εὐαγγελικὴν μαρτυρίαν καὶ δια-

νέμει ἐν τῇ οἰκουμένῃ τὰ δῶρα τοῦ Θεοῦ: τὴν ἀγάπην Του, τὴν εἰρήνην, τὴν δικαιοσύνην, τὴν καταλλαγὴν, τὴν δύναμιν τῆς Ἀναστάσεως καὶ τὴν προσδοκίαν τῆς αἰωνιότητος.

Ι. Ἡ Ἐκκλησία: Σῶμα Χριστοῦ, εἰκὼν τῆς Ἁγίας Τριάδος

1. Ἡ μία, ἅγια, καθολικὴ καὶ ἀποστολικὴ Ἐκκλησία εἶναι θεανθρωπινὴ κοινωμία κατ' εἰκόνα τῆς Ἁγίας Τριάδος, πρόγευσις καὶ βίωσις τῶν Ἐσχάτων ἐν τῇ θείᾳ Εὐχαριστίᾳ καὶ ἀποκάλυψις τῆς δόξης τῶν μελλόντων, καὶ ὡς διαρκῆς Πεντηκοστή, μία ἀσίγαστος προφητικὴ φωνὴ ἐν τῷ κόσμῳ, ἡ παρουσία καὶ μαρτυρία «τῆς Βασιλείας τοῦ Θεοῦ ἐληλυθυῖας ἐν δυνάμει» (Μάρκ. θ΄, 1). Ἡ Ἐκκλησία, ὡς σῶμα Χριστοῦ, «ἐπισυνάγει» (Ματθ. γ΄, 37) ἐπ' Αὐτόν, μεταμορφώνει καὶ ἐμποτίζει τὸν κόσμον μέ «τὸ ὕδωρ, τὸ ἀλλόμενον εἰς ζωὴν αἰώνιον» (Ἰωάν. δ΄, 14).

2. Ἡ ἀποστολικὴ καὶ πατερικὴ παράδοσις, στοιχοῦσα τοῖς συστατικοῖς λόγοις τοῦ Κυρίου καὶ ἰδρυτοῦ τῆς Ἐκκλησίας κατὰ τὸν Μυστικὸν Δεῖπνον μετὰ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ διὰ τὸ μυστήριον τῆς θείας Εὐχαριστίας, προέβαλε τὸν χαρακτηρισμὸν τῆς Ἐκκλησίας ὡς «σώματος Χριστοῦ» (Ματθ. κο΄, 26· Μάρκ. ιδ΄, 22· Λουκ. κβ΄, 19· Α΄ Κορ. ι΄, 16-17· ια΄, 23-29) καὶ τὸν συνέδεσε πάντοτε πρὸς τὸ μυστήριον τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Υἱοῦ καὶ Λόγου τοῦ Θεοῦ ἐκ Πνεύματος Ἁγίου καὶ Μαρίας τῆς Παρθένου. Ὑπὸ τὸ πνεῦμα αὐτὸ, ἐτονίσθη πάντοτε ἡ ἄρρηκτος σχέσις τὸσον τοῦ ὅλου μυστηρίου τῆς ἐν Χριστῷ θείας Οἰκονομίας πρὸς τὸ μυστήριον τῆς Ἐκκλησίας, ὅσον καὶ τοῦ μυστηρίου τῆς Ἐκκλησίας πρὸς τὸ μυστήριον τῆς θείας Εὐχαριστίας, ἢ ὅποια βεβαιοῦται συνεχῶς εἰς τὴν μυστη-

ριακήν ζωήν τῆς Ἐκκλησίας διὰ τῆς ἐνεργείας τοῦ Ἁγίου Πνεύματος.

Ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία, πιστὴ εἰς τὴν ὁμόφωνον ταύτην ἀποστολικὴν παράδοσιν καὶ μυστηριακὴν ἐμπειρίαν, ἀποτελεῖ τὴν αὐθεντικὴν συνέχειαν τῆς μιᾶς, ἁγίας, καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας, ὡς αὕτη ὁμολογεῖται εἰς τὸ Σύμβολον τῆς πίστεως καὶ βεβαιοῦται διὰ τῆς διδασκαλίας τῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας. Οὕτως, αἰσθάνεται μείζονα τὴν εὐθύνην αὐτῆς ὄχι μόνον διὰ τὴν αὐθεντικὴν βίωσιν τῆς ἐμπειρίας αὐτῆς ὑπὸ τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ σώματος, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν ἀξιόπιστον μαρτυρίαν τῆς ἀληθείας πρὸς πάντας τοὺς ἀνθρώπους.

3. Ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία ἐν τῇ ἐνότητι καὶ καθολικότητι αὐτῆς, εἶναι ἡ Ἐκκλησία τῶν Συνόδων, ἀπὸ τὴν Ἀποστολικὴν ἐν Ἱεροσολύμοις σύνοδον (Πράξ. ιε', 5-29) ἕως τῆς σήμερον. Ἡ Ἐκκλησία αὕτη καθ' αὐτὴν εἶναι Σύνοδος ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ συνεστημένη καὶ ὑπὸ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος καθοδηγουμένη, συμφωνῶς πρὸς τὸ ἀποστολικὸν «ἔδοξε τῷ Ἁγίῳ Πνεύματι καὶ ἡμῖν» (Πράξ. ιε', 28). Διὰ τῶν Οἰκουμενικῶν καὶ τῶν Τοπικῶν συνόδων, ἡ Ἐκκλησία εὐηγγελίσαστο καὶ εὐαγγελίζεται τὸ μυστήριον τῆς Ἁγίας Τριάδος, τὸ ὁποῖον ἐφανερώθη διὰ τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Υἱοῦ καὶ Λόγου τοῦ Θεοῦ. Τὸ συνοδικὸν ἔργον συνεχίζεται ἐν τῇ ἰστορίᾳ ἀδιακόπως διὰ τῶν μεταγενεστέρων, καθολικοῦ κύρους, συνόδων –ὡς λ.χ. τῆς ἐπὶ Μεγάλου Φωτίου, Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως, Μεγάλῃς συνόδου (879-880) καὶ τῶν ἐπὶ ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Παλαμᾶ συγκληθισῶν Μεγάλων συνόδων (1341, 1351, 1368), διὰ τῶν ὁποίων ἐβεβαιώθη ἡ αὕτη ἀλήθεια τῆς πίστεως, ἐξαιρέτως δὲ περὶ τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ Ἁγίου Πνεύματος καὶ περὶ τῆς μεθέξεως τοῦ ἀνθρώπου εἰς

τὰς ἀκτίστους θείας ἐνεργείας. Προσέτι δὲ καὶ διὰ τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἁγίων καὶ Μεγάλων συνόδων τῶν ἐτῶν 1484 διὰ τὴν ἀποκλήρυξιν τῆς ἐνωτικῆς συνόδου τῆς Φλωρεντίας (1438-1439), τῶν ἐτῶν 1638, 1642, 1672 καὶ 1691 διὰ τὴν ἀποκλήρυξιν προτεσταντικῶν δοξασιῶν, ὡς καὶ τοῦ ἐτους 1872 διὰ τὴν καταδίκην τοῦ ἐθνοφυλετισμοῦ ὡς ἐκκλησιολογικῆς αἰρέσεως.

4. Δὲν νοεῖται ἀγιότης τοῦ ἀνθρώπου ἐκτὸς τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ, «ὃ ἐστὶν ἡ Ἐκκλησία» (Ἐφεσ. α', 23). Ἡ ἀγιότης πηγάζει ἀπὸ τὸν μόνον Ἅγιον. Εἶναι μετοχὴ τοῦ ἀνθρώπου εἰς τὴν ἀγιότητα τοῦ Θεοῦ ἐν τῇ «κοινωνίᾳ τῶν ἁγίων», ὡς διακηρύσσεται εἰς τὴν ἐκφώνησιν τοῦ ἱερέως κατὰ τὴν θεῖαν Λειτουργίαν: «Τὰ Ἅγια τοῖς ἁγίοις» καὶ εἰς τὴν ἀπάντησιν τῶν πιστῶν «Εἷς Ἅγιος, εἷς Κύριος, Ἰησοῦς Χριστός, εἰς δόξαν Θεοῦ Πατρός. Ἀμήν». Ὑπὸ τὸ πνεῦμα αὐτό, ὁ ἅγιος Κύριλλος Ἀλεξανδρείας τονίζει ὅτι ὁ Χριστός, «ἅγιος πάλιν ὑπάρχων κατὰ φύσιν, ὡς Θεός, (...) ἀγιάζεται δι' ἡμᾶς ἐν ἁγίῳ Πνεύματι (...). Ἔδρα δὲ τοῦτο (ὁ Χριστός) δι' ἡμᾶς, οὐ δι' ἑαυτόν, ἵνα ἐξ αὐτοῦ καὶ ἐν αὐτῷ δῆ, πρῶτον δεξαμένου τοῦ πράγματος (= ἀγιασμοῦ) τὴν ἀρχήν, εἰς ἅπαν οὕτω τὸ γένος ἢ τοῦ ἀγιάζεσθαι λοιπὸν διαβαίνοι χάρις» (Ἑπόμνημα εἰς τὸ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγέλιον, ΙΑ' . PG 74, 548).

Συνεπῶς, κατὰ τὸν ἅγιον Κύριλλον, ὁ Χριστός εἶναι τὸ «κοινὸν πρόσωπον» ἡμῶν, διὰ τῆς ἀνακεφαλαιώσεως εἰς τὴν ἰδικὴν του ἀνθρωπότητα ὁλοκλήρου τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, «πάντες γὰρ ἡμεν ἐν Χριστῷ, καὶ τὸ κοινὸν τῆς ἀνθρωπότητος εἰς αὐτὸν ἀναβιοῖ πρόσωπον» (Ἑπόμνημα εἰς τὸ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγέλιον, ΙΑ' . PG 73, 157-161), διὸ καὶ εἶναι ἡ μόνη πηγὴ τοῦ ἐν Ἁγίῳ Πνεύματι ἀγιασμοῦ τοῦ ἀνθρώπου. Ὑπὸ τὸ πνεῦμα αὐτό, ἡ ἀγιότης εἶναι

μετοχή τοῦ ἀνθρώπου τόσον εἰς τὸ μυστήριον τῆς Ἐκκλησίας, ὅσον καὶ εἰς τὰ ἱερά αὐτῆς μυστήρια, μὲ ἐπίκεντρον τὴν θείαν Εὐχαριστίαν, ἣτις ἐστὶ «θυσία ζῶσα, ἁγία, εὐάρεστος τῷ Θεῷ» (Ρωμ. ιβ', 1). «Τίς ἡμᾶς χωρίζει ἀπὸ τῆς ἀγάπης τοῦ Χριστοῦ; Θλίψις ἢ στενοχωρία ἢ διωγμὸς ἢ λιμὸς ἢ γυμνότης ἢ κίνδυνος ἢ μάχαира, καθὼς γέγραπται ὅτι ἕνεκά σου θανατούμεθα ὄλην τὴν ἡμέραν· ἐλογίσθημεν ὡς πρόβατα σφαγῆς. Ἄλλ' ἐν τούτοις πᾶσιν ὑπερνικῶμεν διὰ τοῦ ἀγαπήσαντος ἡμᾶς» (Ρωμ. η', 35-37). Οἱ ἅγιοι ἐνσαρκώνουν τὴν ἐσχατολογικὴν ταυτότητα τῆς Ἐκκλησίας ὡς ἀέναντος δοξολογίαν ἐνώπιον τοῦ ἐπιγείου καὶ τοῦ ἐπουρανίου θρόνου «τοῦ Βασιλέως τῆς δόξης» (Ψαλμ. κγ', 7), εἰκονίζοντες τὴν Βασιλείαν τοῦ Θεοῦ.

5. Ἡ Ὁρθόδοξος Καθολικὴ Ἐκκλησία ἀποτελεῖται ἐκ δεκατεσσάρων κατὰ τόπους Αὐτοκεφάλων Ἐκκλησιῶν, πανορθόδοξως ἀνεγνωρισμένων. Ἡ ἀρχὴ τῆς αὐτοκεφαλίας δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ λειτουργῇ εἰς βάρος τῆς ἀρχῆς τῆς καθολικότητος καὶ τῆς ἐνότητος τῆς Ἐκκλησίας. Θεωροῦμεν λοιπὸν ὅτι ἡ *δημιουργία τῶν Ἐπισκοπικῶν Συνελεύσεων ἐν τῇ Ὁρθόδοξῳ Διασπορᾷ*, ἀπαρτιζομένων ἐκ πάντων τῶν ἐν ἐκάστη ἐκ τῶν ὀρισθιστῶν περιοχῶν ὡς κανονικῶν ἀναγνωριζομένων ἐπισκόπων, οἵτινες ἐξακολουθοῦν νὰ ὑπάγονται εἰς τὰς κανονικὰς δικαιοδοσίας, εἰς ἃς ὑπάγονται σήμερον, ἀποτελεῖ ἐν θετικῶν βῆμα πρὸς τὴν κατεύθυνσιν τῆς κανονικῆς οργανώσεως αὐτῶν, ἡ δὲ συνεπὴς λειτουργία αὐτῶν ἐγγυᾶται τὸν σεβασμὸν τῆς ἐκκλησιολογικῆς ἀρχῆς τῆς συνοδικότητος.

II. Ἡ ἀποστολὴ τῆς Ἐκκλησίας ἐν τῷ κόσμῳ

6. Τὸ ἀποστολικὸν ἔργον καὶ ἡ ἐξαγγελία τοῦ Εὐαγγελίου, γνωστὴ ὡς ἱεραποστολή, ἀνήκουν εἰς τὸν πυρῆνα τῆς ταυτότητος

τῆς Ἐκκλησίας, ὡς διαφύλαξις καὶ τήρησις τῆς ἐντολῆς τοῦ Κυρίου «Πορευθέντες μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη» (Ματθ. κη', 19). Εἶναι ἡ πνοὴ ζωῆς, τὴν ὁποίαν ἐμφυσᾷ ἡ Ἐκκλησία εἰς τὴν κοινωνίαν τῶν ἀνθρώπων καὶ ἐκκλησιοποιεῖ τὸν κόσμον διὰ τῶν ἑκασταχοῦ νεοπαγῶν τοπικῶν Ἐκκλησιῶν. Ὑπὸ τὸ πνεῦμα αὐτό, οἱ ὀρθόδοξοι πιστοὶ εἶναι καὶ ὀφείλουν νὰ εἶναι ἀπόστολοι τοῦ Χριστοῦ ἐν τῷ κόσμῳ. Ἡ ἀποστολὴ αὐτὴ πρέπει νὰ ἐκπληροῦται ὄχι ἐπιθετικῶς, ἀλλ' ἐλευθέρως, ἐν ἀγάπῃ καὶ ἐν σεβασμῷ πρὸς τὴν πολιτιστικὴν ταυτότητα ἀτόμων καὶ λαῶν. Εἰς τὴν προσπάθειαν αὐτὴν ὀφείλουν νὰ συμμετέχουν πᾶσαι αἱ Ὁρθόδοξοι Ἐκκλησίαι μὲ τὸν δέοντα σεβασμὸν εἰς τὴν κανονικὴν τάξιν.

Ἡ μετοχὴ εἰς τὴν θείαν Εὐχαριστίαν εἶναι πηγὴ ἀποστολικοῦ ζήλου πρὸς εὐαγγελισμόν τοῦ κόσμου. Μετέχοντες τῆς θείας Εὐχαριστίας καὶ προσευχόμενοι ἐν τῇ ἱερᾷ Συνάξει ὑπὲρ τῆς Οἰκουμένης, καλούμεθα νὰ συνεχίσωμεν τὴν «λειτουργίαν μετὰ τὴν Λειτουργίαν» καὶ νὰ δίδωμεν τὴν μαρτυρίαν περὶ τῆς ἀληθείας τῆς πίστεως ἡμῶν ἐνώπιον Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων, μοιραζόμενοι τὰς δωρεὰς τοῦ Θεοῦ μετ' ὀλοκλήρου τῆς ἀνθρωπότητος, ὑπήκοοι πρὸς τὴν σαφῆ ἐντολὴν τοῦ Κυρίου πρὸς τῆς Ἀναλήψεώς Του: «καὶ ἔσεσθέ μοι μάρτυρες ἐν τε Ἱερουσαλὴμ καὶ ἐν πάσῃ τῇ Ἰουδαίᾳ καὶ Σαμαρείᾳ καὶ ἕως ἐσχάτου τῆς γῆς» (Πράξ. α', 8). Τὰ λόγια πρὸς τῆς θείας κοινωνίας «μερίζεται καὶ διαμερίζεται ὁ Ἄμνος τοῦ Θεοῦ, ὁ μερίζομενος καὶ μὴ διαιρούμενος, ὁ πάντοτε ἐσθίόμενος καὶ μηδέποτε διαπνόμενος», ὑποδεικνύουν ὅτι ὁ Χριστὸς ὡς «ὁ Ἄμνος τοῦ Θεοῦ» (Ἰωάν. α', 29) καὶ ὡς «Ἄρτος Ζωῆς» (Ἰωάν. στ', 48) προσφέρεται εἰς ἡμᾶς ὡς ἡ αἰώνια Ἀγάπη, ἐνώνων ἡμᾶς μὲ τὸν Θεὸν καὶ

πρὸς ἀλλήλους. Μᾶς διδάσκει νὰ διανέμω-
μεν τὰ δῶρα τοῦ Θεοῦ καὶ νὰ προσφέρω-
μεν τὸν ἑαυτὸν μας πρὸς πάντας μὲ χριστο-
ειδῆ τρόπον.

Ἡ ζωὴ τῶν χριστιανῶν εἶναι ἀψευδῆς
μαρτυρία τῆς ἐν Χριστῷ ἀνακαινίσεως τῶν
πάντων – «εἴ τις ἐν Χριστῷ, καινὴ κτίσις· τὰ
ἀρχαῖα παρῆλθεν, ἰδοὺ γέγονε καινὰ τὰ
πάντα» (Β΄ Κορ. ε΄, 17) καὶ κλησις πρὸς
πάντας τοὺς ἀνθρώπους προσωπικῆς με-
τοχῆς ἐν ἐλευθερίᾳ εἰς τὴν αἰώνιον ζωὴν,
εἰς τὴν χάριν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χρι-
στοῦ καὶ εἰς τὴν ἀγάπην τοῦ Θεοῦ καὶ Πα-
τρὸς, διὰ νὰ βιώσουν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ τὴν
κοινωνίαν τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. «Βουλο-
μένων γὰρ οὐ τυραννομένων τὸ τῆς σωτη-
ρίας μυστήριον» (Μαξίμου τοῦ Ὁμολογη-
τοῦ, *Εἰς τὴν προσευχὴν τοῦ Πάτερ ἡμῶν*.
PG 90, 880). Ὁ ἐπανευαγγελισμὸς τοῦ λα-
οῦ τοῦ Θεοῦ εἰς τὰς συγχρόνους ἐκκοσμι-
κευμένας κοινωνίας, ὡς ἐπίσης καὶ ὁ εὐαγ-
γελισμὸς ὅσων εἰσέτι δὲν ἐγνώρισαν τὸν
Χριστόν, ἀποτελοῦν ἀδιάλειπτον χρέος τῆς
Ἐκκλησίας.

III. Ἡ Οἰκογένεια – εἰκὼν τῆς ἀγάπης τοῦ Χριστοῦ πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν

7. Ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία θεωρεῖ τὴν
ἀκατάλυτον ἀγαπητικὴν ἔνωσιν ἀνδρὸς
καὶ γυναικὸς «μυστήριον μέγα... εἰς Χρι-
στὸν καὶ εἰς τὴν Ἐκκλησίαν», (Ἐφεσ. ε΄,
32) καὶ τὴν προκύπτουσαν ἐξ αὐτοῦ οἰκο-
γένειαν, ἡ ὁποία ἀποτελεῖ τὴν μόνην
ἐγγύησιν τῆς γεννήσεως καὶ τῆς ἀνατροφῆς
τῶν τέκνων, συμφώνως πρὸς τὸ σχέδιον
τῆς θείας Οἰκονομίας, «Ἐκκλησίαν μι-
κράν» (Ἰωάννου Χρυσόστομου, *Ἐπίτομη-
μα εἰς τὴν πρὸς Ἐφεσίους ἐπιστολήν*, Κ΄.
PG 62, 143), παρέχουσα εἰς αὐτὴν τὴν κα-
τάλληλον ποιμαντικὴν στήριξιν.

Ἡ σύγχρονος κρίσις τοῦ γάμου καὶ τῆς
οἰκογενείας εἶναι ἀπότοκος τῆς κρίσεως

τῆς ἐλευθερίας ὡς εὐθύνης, τῆς συρρικνώ-
σεως αὐτῆς εἰς εὐδαιμονιστικὴν αὐτοπραγ-
μάτωσιν, τῆς ταυτίσεώς της μὲ ἀτομικὴν
αὐταρέσκειαν, αὐτάρκειαν καὶ αὐτονο-
μίαν, καὶ τῆς ἀπωλείας τοῦ μυστηριακοῦ
χαρακτήρος τῆς ἐνώσεως ἀνδρὸς καὶ γυ-
ναικὸς, ὡς καὶ τῆς λήθης τοῦ θυσιαστικοῦ
ἡθους τῆς ἀγάπης. Ἡ σύγχρονος ἐκκοσμι-
κευμένη κοινωνία προσεγγίζει τὸν γάμον
μὲ ἀμιγῶς κοινωνιολογικὰ καὶ πραγματι-
στικὰ κριτήρια, θεωροῦσα αὐτὸν ὡς μίαν
ἀπλὴν μορφήν σχέσεως, μεταξὺ ὄλων τῶν
ἄλλων, αἱ ὁποῖα δικαιοῦνται ἐξ ἴσου θε-
σμικῆς κατοχυρώσεως.

Ὁ γάμος εἶναι ἐκκλησιοτραφεὲς ἐργα-
στήριον ζωῆς ἐν ἀγάπῃ καὶ ἀνυπέρβλητος
δωρεὰ τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ. Ἡ «ὑψηλὴ
χεῖρ» τοῦ «συνδέτου» Θεοῦ «ἀοράτως πά-
ρεστι, τοὺς συναπτομένους ἀρμόζουσα»
μετὰ τοῦ Χριστοῦ καὶ μετ' ἀλλήλων. Οἱ
στέφανοι, οἱ ὁποῖοι τοποθετοῦνται ἐπὶ τῆς
κεφαλῆς τοῦ νυμφίου καὶ τῆς νύμφης κατὰ
τὴν τέλει τοῦ μυστηρίου, παραπέμπουν
εἰς τὴν διάστασιν τῆς θυσίας καὶ τῆς πλή-
ρους ἀφιερώσεως εἰς τὸν Θεὸν καὶ εἰς
ἀλλήλους, ἀναφέρονται δὲ ἐπίσης καὶ εἰς
τὴν ζωὴν τῆς Βασιλείας τοῦ Θεοῦ, ἀποκα-
λύπτοντες τὴν ἐσχατολογικὴν ἀναφορὰν
τοῦ μυστηρίου τῆς ἀγάπης.

8. Ἡ Ἁγία καὶ Μεγάλῃ Σύνοδος ἀπευ-
θύνεται μετ' ἰδιαιτέρας ἀγάπης καὶ στορ-
γῆς πρὸς τὰ παιδιά καὶ ὄλους τοὺς νέους.
Μέσα εἰς τὸν κνεῶνα τῶν ἀλληλοαναι-
ρουμένων ὀρισμῶν τῆς ταυτότητος τῆς παι-
δικῆς ἡλικίας, ἡ ἀγιωτάτη ἡμῶν Ἐκκλησία
προβάλλει τὰ Κυριακὰ λόγια, «ἐὰν μὴ
στραφῆτε καὶ γένησθε ὡς τὰ παιδιά, οὐ μὴ
εἰσέλθητε εἰς τὴν Βασιλείαν τῶν Οὐρα-
νῶν» (Ματθ. ιη΄, 3) καὶ τὸ «ὃς ἂν μὴ δέξη-
ται τὴν Βασιλείαν τοῦ Θεοῦ ὡς παιδίον οὐ
μὴ εἰσέλθῃ εἰς αὐτήν» (Λουκ. ιη΄, 17), ὡς

καὶ ὅσα ἀναφέρει ὁ Σωτὴρ ἡμῶν δι' ἐκείνους, οἱ ὅποιοι «καλοῦν» (Λουκ. ιη', 16) τὰ παιδιά νά Τὸν πλησιάσουν καὶ δι' ὅσους τὰ «σκανδαλίζουν» (Ματθ. ιη', 6).

Ἡ Ἐκκλησία προσφέρει εἰς τοὺς νέους ὄχι ἀπλῶς «βοήθειαν», ἀλλὰ τὴν «ἀλήθειαν» τῆς θεανθρωπίνης καινῆς ἐν Χριστῷ ζωῆς. Οἱ ὀρθόδοξοι νέοι ὀφείλουν νά συνειδητοποιήσουν ὅτι εἶναι φορεῖς τῆς μακροαίωνος καὶ εὐλογημένης παραδόσεως τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας, ταυτοχρόνως δὲ καὶ οἱ συνεχισταὶ αὐτῆς, οἱ ὅποιοι θὰ διαφυλάσσουν θαρραλέως καὶ θὰ καλλιεργοῦν μὲ δυναμισμὸν τὰς αἰωνίους ἀξίας τῆς Ὀρθοδοξίας διὰ νά δίδουν τὴν ζεῖδωρον χριστιανικὴν μαρτυρίαν. Ἐξ αὐτῶν θὰ ἀναδειχθοῦν οἱ μελλοντικοὶ διάκονοι τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ. Οἱ νέοι, λοιπόν, εἶναι ὄχι ἀπλῶς τὸ «μέλλον» τῆς Ἐκκλησίας, ἀλλὰ καὶ ἡ ἐνεργὸς ἔκφρασις τῆς φιλοθέου καὶ φιλανθρώπου ζωῆς αὐτῆς ἐν τῷ παρόντι.

IV. Ἡ κατὰ Χριστὸν παιδεία

9. Εἰς τὴν ἐποχὴν μας, παρατηροῦνται εἰς τὸν χῶρον τῆς ἀγωγῆς καὶ τῆς παιδείας νέα τάσεις ἀναφορικῶς πρὸς τὸ περιεχόμενον καὶ τοὺς σκοποὺς τῆς παιδείας, ὅπως καὶ ὡς πρὸς τὸ θέμα τῆς θεωρήσεως τῆς παιδικῆς ἡλικίας, τοῦ ρόλου τὸσον τοῦ διδασκάλου καὶ τοῦ μαθητοῦ, ὅσον καὶ τοῦ συγχρόνου σχολείου. Ἐφ' ὅσον ἡ παιδεία ἀναφέρεται ὄχι ἀπλῶς εἰς ὅ,τι εἶναι, ἀλλ' εἰς αὐτὸ τὸ ὅποῖον ὀφείλει νά εἶναι ὁ ἄνθρωπος καὶ εἰς τὸ περιεχόμενον τῆς εὐθύνης του, εἶναι αὐτονόητον ὅτι ἡ εἰκὼν, τὴν ὁποίαν ἔχομεν διὰ τὸν ἄνθρωπον καὶ διὰ τὸ νόημα τῆς ὑπάρξεώς του, καθορίζει τὴν ἄποψίν μας καὶ διὰ τὴν παιδείαν του. Τὸ κυρίαρχον σήμερον ἐκκοσμηκευμένον ἀτομοκεντρικὸν ἐκπαιδευτικὸν σύστημα, τὸ ὅποῖον ταλανίζει τὴν νέαν γενεάν, προ-

βληματίζει καὶ τὴν Ὀρθόδοξον Ἐκκλησίαν.

Εἰς τὸ κέντρον τῆς ποιμαντικῆς μερίμνης τῆς Ἐκκλησίας εὐρίσκεται μία παιδεία, ἡ ὁποία ἀποβλέπει ὄχι μόνον εἰς τὴν νοητικὴν καλλιέργειαν, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν οἰκοδομὴν καὶ τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ συνόλου ἀνθρώπου ὡς ψυχοσωματικῆς καὶ πνευματικῆς ὀντότητος, συμφώνως πρὸς τὴν τρίπτυχον ἀρχὴν Θεός, ἄνθρωπος, κόσμος. Εἰς τὸν κατηχητικὸν αὐτῆς λόγον, ἡ Ὀρθόδοξος Ἐκκλησία καλεῖ φιλοστόργως τὸν λαὸν τοῦ Θεοῦ, ἰδίᾳ δὲ τοὺς νέους, εἰς ἐνσυνείδητον καὶ ἐνεργὸν συμμετοχὴν εἰς τὴν ζωὴν τῆς Ἐκκλησίας, καλλιεργοῦσα εἰς αὐτοὺς τὸν «ἄριστον πόθον» τῆς ἐν Χριστῷ ζωῆς. Οὕτω, τὸ χριστεπώνυμον πλήρωμα εὐρίσκει ἐν τῇ θεανθρωπίνῃ κοινωνίᾳ τῆς Ἐκκλησίας ὑπαρξιακὸν στήριγμα καὶ βιώνει ἐν αὐτῇ τὴν ἀναστάσιμον προοπτικὴν τῆς κατὰ χάριν θεώσεως.

V. Ἡ Ἐκκλησία ἐνώπιον

τῶν συγχρόνων προκλήσεων

10. Ἡ Ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ εὐρίσκει σήμερον ἀντιμέτωπος ἀκραίων ἢ καὶ προκλητικῶν ἐκφράσεων τῆς ἰδεολογίας τῆς ἐκκοσμηκεύσεως, ἐνδιαθέτων εἰς τὰς πολιτικὰς, πολιτισμικὰς καὶ κοινωνικὰς ἐξελίξεις. Βασικὸν στοιχεῖον τῆς ἰδεολογίας τῆς ἐκκοσμηκεύσεως ὑπῆρξε πάντοτε καὶ παραμένει μέχρι σήμερον ἡ πλήρης αὐτονόμησις τοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ τὸν Χριστὸν καὶ ἀπὸ τὴν πνευματικὴν ἐπιρροὴν τῆς Ἐκκλησίας, διὰ τῆς αὐθαιρέτου μάλιστα ταυτίσεως τῆς Ἐκκλησίας πρὸς τὸν συντηρητισμὸν, ὡς ἐπίσης καὶ διὰ τοῦ ἀνιστορήτου χαρακτηρισμοῦ αὐτῆς ὡς διηθεν ἐμποδίου εἰς πᾶσαν πρόοδον καὶ ἐξέλιξιν. Εἰς τὰς ἐκκοσμηκευμένας συγχρόνους κοινωνίας ὁ ἄνθρωπος, ἀποκεκομμένος ἀπὸ τὸν Θεόν, ταυτίζει τὴν ἐλευθερίαν του καὶ

τὸ νόημα τῆς ζωῆς του μὲ ἀπόλυτον αὐτονομίαν καὶ μὲ ἀποδέσμευσιν ἀπὸ τὸν αἰώνιον προορισμὸν του, μὲ ἀποτέλεσμα σειρὰν παρανοήσεων καὶ σκοπίμων παρερμηνειῶν τῆς χριστιανικῆς παραδόσεως. Οὕτως, ἡ ἄνωθεν χορήγησις τῆς ἐν Χριστῷ ἐλευθερίας καὶ ἡ πρόοδος εἰς τὸ «μέτρον ἡλικίας τοῦ πληρώματος τοῦ Χριστοῦ» (Ἐφεσ. δ', 13) θεωρεῖται ὅτι ἀντιστρατεύεται τὰς αὐτοσωτηρικὰς τάσεις τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ θυσιαστικὴ ἀγάπη ἀξιολογεῖται ὡς ἀσύμβατος μὲ τὸν ἀτομοκεντρικὸν, ἐνῶ ὁ ἀσκητικὸς χαρακτὴρ τοῦ χριστιανικοῦ ἠθους κρίνεται ὡς ἀφόρητος πρόκλησις διὰ τὸν εὐδαιμονισμὸν τοῦ ἀτόμου.

Ἡ ταύτισις τῆς Ἐκκλησίας μὲ συντηρητισμὸν, ἀσυμβίβαστον πρὸς τὴν προόδον τοῦ πολιτισμοῦ, εἶναι ἀνθαιρετος καὶ καταχρηστικὴ, ἐφ' ὅσον ἡ συνειδησις τῆς ταυτότητος τῶν χριστιανικῶν λαῶν φέρει ἀνεξίτηλον τὴν σφραγίδα τῆς διαχρονικῆς συμβολῆς τῆς Ἐκκλησίας ὄχι μόνον εἰς τὴν πολιτιστικὴν κληρονομίαν αὐτῶν, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν ὑγιᾶ ἀνάπτυξιν τοῦ θύραθεν πολιτισμοῦ γενικώτερον, ἀφοῦ ὁ Θεὸς ἔθεσε τὸν ἄνθρωπον οἰκονόμον τῆς θείας δημιουργίας καὶ συνεργὸν Αὐτοῦ ἐν τῷ κόσμῳ. Ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία, ἔναντι τοῦ συγχρόνου «ἀνθρωποθεοῦ», προβάλλει τὸν «Θεάνθρωπον» ὡς ἔσχατον μέτρον τῶν πάντων: «Οὐκ ἄνθρωπον ἀποθεωθέντα λέγομεν, ἀλλὰ Θεὸν ἐνανθρωπήσαντα» (Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ, Ἐκδοσις ἀκριβῆς τῆς ὀρθοδόξου πίστεως, Γ', 2. PG 94, 988). Ἀναδεικνύει δὲ τὴν σωτηριώδη ἀλήθειαν τοῦ Θεανθρώπου καὶ τὸ Σῶμά Του, τὴν Ἐκκλησίαν, ὡς τόπον καὶ τρόπον τῆς ἐν ἐλευθερίᾳ ζωῆς, ὡς «ἀληθεύειν ἐν ἀγάπῃ» (πρὸβλ. Ἐφεσ. δ', 15) καὶ ὡς μετοχὴν, ἥδη ἐπὶ τῆς γῆς, εἰς τὴν ζωὴν τοῦ ἀναστάντος Χριστοῦ. Ὁ θεανθρώπινος, «οὐκ ἐκ τοῦ

κόσμου» (Ἰωάν. ιη', 36) χαρακτὴρ τῆς Ἐκκλησίας, ὁ ὁποῖος τρέφει καὶ κατευθύνει τὴν «ἐν τῷ κόσμῳ» παρουσίαν καὶ μαρτυρίαν αὐτῆς, εἶναι ἀσυμβίβαστος μὲ κάθε μορφήν συσχηματισμοῦ τῆς Ἐκκλησίας μὲ τὸν κόσμον (πρὸβλ. Ρωμ. ιβ', 2).

11. Διὰ τῆς συγχρόνου ἀναπτύξεως τῶν ἐπιστημῶν καὶ τῆς τεχνολογίας, ἡ ζωὴ μας ἀλλάζει ριζικῶς. Καὶ ὅ,τι ἐπιφέρει ἀλλαγὴν εἰς τὸν τρόπον ζωῆς τοῦ ἀνθρώπου, ἀπαιτεῖ ἀπὸ μέρους του διάκρισιν, ἐφ' ὅσον, ἐκτὸς τῶν σημαντικῶν εὐεργεσιῶν, ὅπως λ.χ. ἡ διευκόλυνσις τῆς καθημερινότητος, ἡ ἐπιτυχὴς ἀντιμετώπισις σοβαρῶν ἀσθενειῶν καὶ ἡ ἔρευνα τοῦ διαστήματος, εἴμεθα ἐπίσης ἀντιμέτωποι καὶ μὲ τὰς ἀρνητικὰς ἐπιπτώσεις τῆς ἐπιστημονικῆς προόδου. Ὑπάρχει ὁ κίνδυνος χειραγωγήσεως τῆς ἀνθρωπίνης ἐλευθερίας, χρήσεως τοῦ ἀνθρώπου ὡς ἀπλοῦ μέσου, σταδιακῆς ἀπωλείας πολυτίμων παραδόσεων, ἀπειλῆς ἢ καὶ καταστροφῆς τοῦ φυσικοῦ περιβάλλοντος.

Ἡ ἐπιστήμη, ἀπὸ τὴν ἰδίαν τὴν φύσιν τῆς, δὲν διαθέτει δυστυχῶς τὰ ἀναγκαῖα μέσα διὰ τὴν πρόληψιν καὶ τὴν θεραπείαν πολλῶν ἐκ τῶν προβλημάτων, τὰ ὁποῖα προκαλεῖ ἀμέσως ἢ ἐμμέσως. Ἡ ἐπιστημονικὴ γνῶσις δὲν κινητοποιεῖ τὴν ἠθικὴν βούλησιν τοῦ ἀνθρώπου, ὁ ὁποῖος, καίτοι γνωρίζει τοὺς κινδύνους, συνεχίζει νὰ δοῦν ὡς ἐὰν δὲν ἐγνώριζεν. Ἡ ἀπάντησις εἰς τὰ σοβαρὰ ὑπαρξιακὰ καὶ ἠθικὰ προβλήματα τοῦ ἀνθρώπου καὶ εἰς τὸ αἰώνιον νόημα τῆς ζωῆς αὐτοῦ καὶ τοῦ κόσμου, δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ δοθῇ χωρὶς μίαν πνευματικὴν προσέγγισιν.

12. Διὰ τὴν ἐποχὴν μας ὁ ἐνθουσιασμὸς διὰ τὰς ἐντυπωσιακὰς ἐξελίξεις εἰς τὸν χῶρον τῆς Βιολογίας, τῆς Γενετικῆς καὶ τῆς Νευροφυσιολογίας τοῦ

έγκεφάλου. Πρόκειται δι' επιστημονικά κατακτήσεις, τὸ εὖρος τῶν ἐφαρμογῶν τῶν ὁποίων ἐνδέχεται νὰ προκαλέσῃ σοβαρώτατα ἀνθρωπολογικά καὶ ἠθικὰ διλήμματα. Ἡ ἀνεξέλεγκτος χρῆσις τῆς Βιοτεχνολογίας εἰς τὴν ἀρχὴν, τὴν διάρκειαν καὶ τὸ τέλος τῆς ζωῆς, θέτει εἰς κίνδυνον τὴν αὐθεντικὴν πληρότητα αὐτῆς. Ὁ ἄνθρωπος πειραματίζεται ἐντονώτερον μὲ τὴν ἰδίαν του φύσιν κατὰ ἀκραιῶν καὶ ἐπικίνδυνον τρόπον. Κινδυνεύει νὰ μετατραπῇ εἰς μίαν βιολογικὴν μηχανήν, εἰς μίαν ἀπρόσωπον κοινωνικὴν μονάδα ἢ εἰς μίαν συσκευὴν ἐλεγχομένης σκέψεως.

Ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ παραμείνῃ εἰς τὸ περιθώριον τῆς συζητήσεως τόσον σπουδαίων ἀνθρωπολογικῶν, ἠθικῶν καὶ ὑπαρξιακῶν ζητημάτων. Στηρίζεται εἰς θεοδίδακτα κριτήρια, ἀναδεικνύουσα τὴν ἐπικαιρότητα τῆς ὀρθοδόξου ἀνθρωπολογίας ἀπέναντι εἰς τὴν σύγχρονον ἀνατροπὴν τῶν ἀξιών. Ἡ Ἐκκλησία ἡμῶν δύναται καὶ ὀφείλει νὰ ἐκφράσῃ ἐν τῷ κόσμῳ τὴν προφητικὴν αὐτῆς συνείδησιν ἐν Ἰησοῦ Χριστῷ, ὁ ὁποῖος ἐν τῇ Ἐνανθρωπήσει προσέλαβεν ὅλον τὸν ἄνθρωπον καὶ εἶναι τὸ ἀπόλυτον πρότυπον τῆς ἀνακαινίσεως τοῦ ἀνθρώπινου γένους. Προβάλλει τὴν ἱερότητα τῆς ζωῆς καὶ τὸν χαρακτῆρα τοῦ ἀνθρώπου ὡς προσώπου ἐξ αὐτῆς ταύτης τῆς ἀρχῆς τῆς συλλήψεως. Τὸ δικαίωμα εἰς τὴν γέννησιν εἶναι τὸ πρῶτον μεταξὺ τῶν ἀνθρώπινων δικαιωμάτων. Ἡ Ἐκκλησία ὡς θεανθρώπινη κοινωνία, εἰς τὴν ὁποίαν ἕκαστος ἄνθρωπος ἀποτελεῖ μοναδικὴν ὄντοτητα, προωρισμένην εἰς προσωπικὴν κοινωνίαν μετὰ τοῦ Θεοῦ, ἀντιστέκεται εἰς πᾶσαν προσπάθειαν ἀντικειμενοποιήσεως τοῦ ἀνθρώπου, μετατροπῆς του εἰς μετρήσιμον μέγεθος. Οὐδὲν ἐπιστημονικὸν ἐπιτεύγμα ἐπιτρέπε-

ται νὰ θίγῃ τὴν ἀξιοπρέπειαν τοῦ ἀνθρώπου καὶ τὸν θεῖον προορισμὸν αὐτοῦ. Ὁ ἄνθρωπος δὲν προσδιορίζεται μόνον ἀπὸ τὰ γονίδια του.

Ἐπὶ τῆς βάσεως αὐτῆς θεμελιούται ἡ Βιοηθικὴ ἐξ ἐπόψεως ὀρθοδόξου. Εἰς μίαν ἐποχὴν ἀλληλοσυγκρουομένων εἰκόνων περὶ τοῦ ἀνθρώπου, ἡ ὀρθόδοξος Βιοηθικὴ προβάλλει, ἀπέναντι εἰς θύραθεν αὐτονομίους καὶ συρρικνωτικὰς ἀνθρωπολογικὰς θεωρήσεις, τὴν κατ' εἰκόνα καὶ καθ' ὁμοίωσιν Θεοῦ δημιουργίαν τοῦ ἀνθρώπου καὶ τὸν αἰώνιον προορισμὸν αὐτοῦ. Συμβάλλει οὕτως εἰς τὸν ἐμπλουτισμὸν τῆς φιλοσοφικῆς καὶ ἐπιστημονικῆς συζητήσεως τῶν βιοηθικῶν θεμάτων διὰ τῆς βιβλικῆς ἀνθρωπολογίας καὶ τῆς πνευματικῆς ἐμπειρίας τῆς Ὁρθοδοξίας.

13. Εἰς μίαν παγκόσμιον κοινωνίαν, προσανατολισμένην εἰς τὸ «ἔχειν» καὶ τὸν ἀτομοκεντρισμὸν, ἡ Ὁρθόδοξος Καθολικὴ Ἐκκλησία προβάλλει τὴν ἀλήθειαν τῆς ἐν Χριστῷ καὶ τῆς κατὰ Χριστὸν ζωῆς, τὴν ἐλευθέρως σαρκουμένην εἰς τὴν καθημερινὴν ζωὴν ἐκάστου ἀνθρώπου διὰ τῶν ἔργων αὐτοῦ «ἕως ἐσπέρας» (Ψαλμ. γρ', 23), διὰ τῶν ὁποίων οὗτος καθίσταται συνεργὸς τοῦ αἰωνίου Πατρός – «Θεοῦ ἐσμεν συνεργοί» (Α' Κορ. γ', 9) – καὶ τοῦ Υἱοῦ Αὐτοῦ, «ὁ Πατήρ μου ἕως ἄρτι ἐργάζεται καγὼ ἐργάζομαι» (Ἰωάν. ε', 17). Ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ ἀγιάζει διὰ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος τὰ ἔργα τῶν χειρῶν τοῦ συνεργουῦντος τῷ Θεῷ ἀνθρώπου, ἀναδεικνύοντας τὴν ἐν αὐτοῖς κατάφασιν τῆς ζωῆς καὶ τῆς ἀνθρωπίνης κοινωνίας. Ἐντὸς αὐτοῦ τοῦ πλαισίου τοποθετεῖται καὶ ἡ χριστιανικὴ ἀσκησις, διαφέρουσα ριζικῶς ἀπὸ κάθε δυϊστικὸν ἀσκητισμὸν, ὁ ὁποῖος ἀποκόπτει τὸν ἄνθρωπον ἀπὸ τὴν ζωὴν καὶ ἀπὸ τὸν συνάνθρωπον. Ἡ χριστιανικὴ ἀσκησις καὶ ἡ

ἐγκράτεια, αἱ ὁποῖαι συνδέουν τὸν ἄνθρωπον μὲ τὴν μυστηριακὴν ζωὴν τῆς Ἐκκλησίας, δὲν ἀφοροῦν μόνον εἰς τὸν μοναχικὸν βίον, ἀλλὰ εἶναι χαρακτηριστικὸν τῆς ἐκκλησιαστικῆς ζωῆς εἰς ὅλας τὰς ἐκφάνσεις αὐτῆς, ἀπὴ μαρτυρία τῆς παρουσίας τοῦ ἐσχατολογικοῦ πνεύματος εἰς τὴν εὐλογημένην βιοτὴν τῶν πιστῶν.

14. *Αἱ ρίζαι τῆς οικολογικῆς κρίσεως εἶναι πνευματικαὶ καὶ ἠθικαί*, ἐνδιάθετοι εἰς τὴν καρδίαν ἐκάστου ἀνθρώπου. Αὐτὴ ἢ κρίσις ἐπιδεινοῦται κατὰ τοὺς τελευταίους αἰῶνας ἐξ αἰτίας τῶν ποικίλων διχασμῶν προκαλουμένων ἀπὸ ἀνθρώπινα πάθη, ὅπως ἡ πλεονεξία, ἡ ἀπληστία, ὁ ἐγωισμός, ἡ ἀρπακτικὴ διάθεσις καὶ ἀπὸ τὰς ἐπιπτώσεις αὐτῶν ἐπὶ τοῦ πλανήτου, ὡς ἡ κλιματικὴ ἀλλαγὴ, ἡ ὁποία πλέον ἀπειλεῖ εἰς μεγάλον βαθμὸν τὸ φυσικὸν περιβάλλον, τὸν κοινὸν ἡμῶν «οἶκον». Ἡ ρῆξις τῆς σχέσεως ἀνθρώπου καὶ κτίσεως εἶναι διαστρέβλωσις τῆς αὐθεντικῆς χρήσεως τῆς δημιουργίας τοῦ Θεοῦ. Ἡ ἀντιμετώπισις τοῦ οικολογικοῦ προβλήματος ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἀρχῶν τῆς χριστιανικῆς παραδόσεως ἀπαιτεῖ ὄχι μόνον μετάνοιαν διὰ τὴν ἁμαρτίαν τῆς ἐκμεταλλεύσεως τῶν φυσικῶν πόρων τοῦ πλανήτου, ἤτοι ριζικὴν ἀλλαγὴν νοσοτροπίας καὶ συμπεριφορᾶς, ἀλλὰ καὶ ἀσκητισμὸν, ὡς ἀντίδοτον εἰς τὸν καταναλωτισμὸν, εἰς τὴν θεοποίησιν τῶν ἀναγκῶν καὶ εἰς τὴν κητικὴν στάσιν. Προϋποθέτει ἐπίσης καὶ τὴν μεγίστην εὐθύνην ἡμῶν νὰ παραδώσωμεν εἰς τὰς ἐπερχομένας γενεὰς βιώσιμον φυσικὸν περιβάλλον καὶ τὴν χρῆσιν αὐτοῦ κατὰ θεϊαν βούλησιν καὶ εὐλογίαν. Εἰς τὰ μυστήρια τῆς Ἐκκλησίας καταφάσκειται ἡ δημιουργία καὶ ὁ ἄνθρωπος ἐνδυναμώνεται διὰ νὰ λειτουργῇ ὡς οἰκονόμος, φύλαξ καὶ «ιερεύς» αὐτῆς, προσάγων ταύτην δοξολογικῶς τῷ Δημιουργῷ

–«Τὰ Σὰ ἐκ τῶν Σῶν, Σοὶ προσφέρομεν κατὰ πάντα καὶ διὰ πάντα»– καὶ καλλιερῶν εὐχαριστιακὴν σχέσιν μὲ τὴν κτίσιν. Ἡ ὀρθόδοξος αὐτὴ εὐαγγελικὴ καὶ πατερικὴ προσέγγισις στρέφει ἐπίσης τὴν προσοχὴν μας εἰς τὰς κοινωνικὰς διαστάσεις καὶ τὰς τραγικὰς ἐπιπτώσεις τῆς καταστροφῆς τοῦ φυσικοῦ περιβάλλοντος.

VI. *Ἡ Ἐκκλησία ἐνόπιον τῆς παγκοσμιοποιήσεως, ἀκραίων φαινομένων βίας καὶ τῆς μεταναστεύσεως*

15. Ἡ σύγχρονος *ἰδεολογία τῆς παγκοσμιοποιήσεως*, ἡ ὁποία ἐπιβάλλεται ἀθροῦτως καὶ ἐξαπλοῦται ραγδαίως, προκαλεῖ ἤδη ἰσχυροὺς κλυδωνισμοὺς εἰς τὴν οἰκονομίαν καὶ τὴν κοινωνίαν εἰς παγκόσμιον κλίμακα. Ἡ ἐπιβολὴ τῆς ἔχει δημιουργήσει νέας μορφὰς συστηματικῆς ἐκμεταλλεύσεως καὶ κοινωνικῆς ἀδικίας, ἔχει σχεδιάσει τὴν σταδιακὴν ἐξουδετέρωσιν τῶν ἐμποδίων τῶν ἀντιτιθεμένων ἔθνικῶν, θρησκευτικῶν, ἰδεολογικῶν ἢ ἄλλων παραδόσεων καὶ ἔχει ἤδη ὀδηγήσει εἰς τὴν ἀποδυναμώσιν ἢ καὶ εἰς τὴν τελικὴν ἀποδόμησιν τῶν κοινωνικῶν κατακτήσεων, ὑπὸ τὸ πρόσχημα μάλιστα τῆς δῆθεν ἀναγκαίας ἀνασυγκροτήσεως τῆς παγκοσμίου οἰκονομίας, διευρύνουσα οὕτω τὸ χάσμα μεταξὺ πλουσίων καὶ πτωχῶν, δυναμιτίζουσα τὴν κοινωνικὴν συνοχὴν τῶν λαῶν καὶ ἀναρριπίζουσα νέας ἐστίας παγκοσμίων ἐντάσεων.

Ἡ ὀρθόδοξος Ἐκκλησία, ἔναντι τῆς ἰσοπεδωτικῆς καὶ ἀπροσώπου ὁμογενοποιήσεως, τὴν ὁποίαν προωθεῖ ἡ παγκοσμιοποίησις, ἀλλὰ καὶ τῶν ἀκροτήτων τοῦ ἐθνοφυλετισμοῦ, εἰσηγείται τὴν προστασίαν τῆς ταυτότητος τῶν λαῶν καὶ τὴν ἐνίσχυσιν τῆς ἐντοπιότητος. Ὡς ἐναλλακτικὸν ὑπόδειγμα διὰ τὴν ἐνότητα τῆς ἀνθρωπότητος

προβάλλει την άρθρωτην ὀργάνωσιν τῆς Ἐκκλησίας, ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ἰσοτιμίας τῶν κατὰ τόπους Ἐκκλησιῶν. Ἡ Ἐκκλησία ἀντιτίθεται εἰς τὴν προκλητικὴν ἀπειλὴν διὰ τὸν σύγχρονον ἄνθρωπον καὶ τὰς πολιτιστικὰς παραδόσεις τῶν λαῶν, τὴν ὁποίαν ἐμπερικλείει ἡ παγκοσμιοποίησις καὶ ἡ ἀρχὴ τῆς «ἰδιονομίας τῆς οἰκονομίας» ἢ τοῦ οἰκονομισμοῦ, ἡ αὐτονόμησις δηλαδὴ τῆς οἰκονομίας ἀπὸ τὰς ζωτικὰς ἀνάγκας τοῦ ἀνθρώπου καὶ ἡ μετατροπὴ τῆς εἰς αὐτοσκοπὸν, *προτείνει δὲ μίαν βιώσιμον οἰκονομίαν, τεθεμελιωμένην εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ Εὐαγγελίου*. Οὕτω, μὲ πυξίδα τὸν Κυριακὸν λόγον «οὐκ ἐπ' ἄρτῳ μόνῳ ζήσεται ἄνθρωπος» (Λουκ. δ', 4), ἡ Ἐκκλησία δὲν συνδέει τὴν πρόοδον τοῦ ἀνθρωπίνου γένους μὲ μόνην τὴν ἄνοδον τοῦ βιοτικῆς ἐπιπέδου ἢ μὲ τὴν οἰκονομικὴν ἀνάπτυξιν εἰς βᾶρος τῶν πνευματικῶν ἀξιών.

16. Ἡ Ἐκκλησία δὲν ἀναμυγνύεται εἰς τὴν πολιτικὴν, ἐν τῇ στενῇ σημασίᾳ τοῦ ὄρου, ἀλλ' ὅμως ἡ μαρτυρία αὐτῆς εἶναι οὐσιαστικῶς πολιτικὴ, ὡς μέριμνα διὰ τὸν ἄνθρωπον καὶ τὴν πνευματικὴν ἐλευθερίαν του. Ὁ λόγος τῆς Ἐκκλησίας ὑπῆρξε πάντοτε διακριτὸς καὶ θὰ παραμείνῃ εἰς τὸ διηγενεὲς μία *ὀφειλετικὴ παρέμβασις ὑπὲρ τοῦ ἀνθρώπου*. Αἱ κατὰ τόπους Ὁρθόδοξοι Ἐκκλησίαι καλοῦνται σήμερον νὰ οἰκοδομήσουν μίαν νέαν ἐποικοδομητικὴν συναλληλίαν μὲ τὸ κοσμικὸν κράτος δικαίου εἰς τὸ νέον πλαίσιον τῶν διεθνῶν σχέσεων, συμφώνως πρὸς τὸ βιβλικὸν «Ἀπόδοτε τὰ τοῦ Καίσαρος τῷ Καίσαρι καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ τῷ Θεῷ» (Ματθ. ββ', 21). Ἡ συναλληλία αὕτη δέον ὅπως διασώξῃ τὴν ἰδιοπροσωπίαν Ἐκκλησίας καὶ κράτους καὶ διασφαλίσῃ τὴν εἰλικρινῆ συνεργασίαν αὐτῶν ἐπ' ὠφελείᾳ τῆς προστασίας τῆς μοναδικῆς ἀξίας τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῶν

ἐντεῦθεν ἀπορρεόντων δικαιωμάτων αὐτοῦ, ὡς καὶ τῆς κοινωνικῆς δικαιοσύνης.

Τὰ δικαιώματα τοῦ ἀνθρώπου εὐρίσκονται σήμερον εἰς τὸ κέντρον τῆς πολιτικῆς ὡς ἀπάντησις εἰς τὰς συγχρόνους κοινωνικὰς καὶ πολιτικὰς κρίσεις καὶ ἀνατροπὰς καὶ διὰ τὴν προστασίαν τῆς ἐλευθερίας τοῦ ἀτόμου. Ἡ προσέγγισις τῶν δικαιωμάτων τοῦ ἀνθρώπου ὑπὸ τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας ἐπικεντρώνεται εἰς τὸν κίνδυνον ἐκπτώσεως τοῦ ἀτομικοῦ δικαιώματος εἰς ἀτομοκεντρισμὸν καὶ δικαιωματισμὸν. Μία τοιαύτη ἐκτροπὴ λειτουργεῖ εἰς βᾶρος τοῦ κοινοτικοῦ περιεχομένου τῆς ἐλευθερίας, ὁδηγεῖ εἰς τὴν αὐθαίρετον μετατροπὴν τῶν δικαιωμάτων εἰς εὐδαιμονιστικὰς διεκδικήσεις καὶ εἰς τὴν ἀναγωγήν τῆς ἐπισφαλοῦς ταυτίσεως τῆς ἐλευθερίας μὲ τὴν ἀσυδοσίαν τοῦ ἀτόμου εἰς «οἰκουμηνικὴν ἀξίαν», ἢ ὁποία ὑποσκάπτει τὰ θεμέλια τῶν κοινωνικῶν ἀξιών, τῆς οἰκογενείας, τῆς θρησκείας, τοῦ ἔθνους καὶ ἀπειλεῖ θεμελιώδεις ἠθικὰς ἀξίας.

Ἡ ὀρθόδοξος λοιπὸν κατανόησις τοῦ ἀνθρώπου ἀντιτίθεται τόσον εἰς τὴν ἀλαζονικὴν ἀποθέωσιν τοῦ ἀτόμου καὶ τῶν δικαιωμάτων του, ὅσον καὶ εἰς τὴν ταπεινωτικὴν καταρράκωσιν τοῦ ἀνθρωπίνου προσώπου εἰς τὰς συγχρόνους γιγαντιαίας οἰκονομικὰς, κοινωνικὰς, πολιτικὰς καὶ ἐπικοινωνιακὰς δομάς. Ἡ παράδοσις τῆς Ὁρθοδοξίας εἶναι ἀνεξάντλητος πηγὴ ζωτικῶν ἀληθειῶν διὰ τὸν ἄνθρωπον. Οὐδεὶς ἐτίμησε τὸν ἄνθρωπον καὶ ἐμερίμνησε δι' αὐτὸν τόσον, ὅσον ὁ Θεὸς ἄνθρωπος Χριστὸς καὶ ἡ Ἐκκλησία Του. Θεμελιώδες ἀνθρώπινον δικαίωμα εἶναι ἡ προστασία τῆς ἀρχῆς τῆς θρησκευτικῆς ἐλευθερίας ὑπὸ πάσας τὰς προοπτικὰς αὐτῆς, ἥτοι τῆς ἐλευθερίας τῆς συνειδήσεως, τῆς πίστεως, τῆς λατρείας καὶ ὅλων τῶν ἀτομικῶν καὶ

συλλογικῶν ἐκφράσεων θρησκευτικῆς ἐλευθερίας, συμπεριλαμβανομένου καὶ τοῦ δικαιώματος ἐκάστου πιστοῦ νὰ τελεῖ ἀκωλύτως ἀπὸ οἰανδήποτε κρατικὴν παρέμβασιν τὰ θρησκευτικά του καθήκοντα, καθὼς καὶ τῆς ἐλευθερίας δημοσίας διδασκαλίας τῆς θρησκείας καὶ τῶν προϋποθέσεων λειτουργίας τῶν θρησκευτικῶν κοινοτήτων.

17. Βιοῦμεν σήμερον ἔξαρσιν νοσηρῶν φαινομένων βίας ἐν ὀνόματι τοῦ Θεοῦ. Αἱ ἐκρήξεις φονταμενταλισμοῦ εἰς τοὺς κόλπους τῶν θρησκειῶν κινδυνεύουν νὰ ὀδηγήσουν εἰς τὴν ἐπικράτησιν τῆς ἀπόψεως ὅτι ὁ φονταμενταλισμὸς ἀνήκει εἰς τὴν οὐσίαν τοῦ θρησκευτικοῦ φαινομένου. Ἡ ἀλήθεια ὅμως εἶναι ὅτι ὁ φονταμενταλισμὸς, ὡς «ζῆλος οὐ κατ' ἐπίγνωσιν» (Ρωμ. ι', 2), ἀποτελεῖ ἔκφρασιν νοσηρᾶς θρησκευτικότητος. Ὁ ἀληθὴς χριστιανός, κατὰ τὸ πρότυπον τοῦ σταυρωθέντος Κυρίου, θυσιάζεται καὶ δὲν θυσιάζει, καὶ διὰ τὸν λόγον αὐτὸν εἶναι ὁ αὐστηρότερος κριτὴς τοῦ ὀποθενδήποτε προερχομένου φονταμενταλισμοῦ. Ὁ εἰλικρινὴς διαθρησκειακὸς διάλογος συμβάλλει εἰς τὴν ἀνάπτυξιν ἀμοιβαίας ἐμπιστοσύνης, εἰς τὴν προώθησιν τῆς εἰρήνης καὶ τῆς καταλλαγῆς. Ἡ Ἐκκλησία ἀγωνίζεται διὰ νὰ καταστήσῃ αἰσθητοτέραν τὴν «ἄνωθεν εἰρήνην» ἐπὶ τῆς γῆς. Ἡ ἀληθινὴ εἰρήνη δὲν ἐπιτυγχάνεται μὲ τὴν δύναμιν τῶν ὄπλων, ἀλλὰ μόνον διὰ μέσου τῆς ἀγάπης, ἥτις «οὐ ζητεῖ τὰ ἑαυτῆς» (Α' Κορ. ιγ', 5). Τὸ ἔλαιον τῆς πίστεως πρέπει νὰ χρησιμοποιηθῆται διὰ νὰ ἀπαλύνη καὶ νὰ θεραπεύη τὰς παλαιὰς πληγὰς τῶν ἄλλων καὶ ὄχι νὰ ἀναρριπίξῃ νέας ἐστίας μίσους.

18. Ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία παρακολουθεῖ μὲ πόνον καὶ προσευχὴν καὶ καταγράφει τὴν μεγάλην σύγχρονον ἀνθρωπιστικὴν κρίσιν, τὴν ἐπέκτασιν τῆς βίας καὶ

τῶν ἐνόπλων συρράξεων, τὸν διωγμὸν, τὴν ἐκδίωξιν καὶ τὰς δολοφονίας μελῶν θρησκευτικῶν μειονοτήτων, τὴν βιαιάν ἀπομάκρυνσιν οἰκογενειῶν ἀπὸ τὰς ἐστίας των, τὴν τραγωδίαν τῆς ἐμπορίας ἀνθρώπων, τὴν παραβίασιν τῶν βασικῶν δικαιωμάτων ἀτόμων καὶ λαῶν καὶ τὸν ἐξαναγκασμὸν εἰς ἀλλαγὴν πίστεως. Καταδικάζει ἀπεριφράστως τὰς ἀπαγωγὰς, τὰ βασανιστήρια, τὰς εἰδεχθεῖς ἐκτελέσεις. Καταγγέλλει τὴν καταστροφὴν ναῶν, θρησκευτικῶν συμβόλων καὶ μνημείων πολιτισμοῦ.

Ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία ἀνησυχεῖ ἰδιαίτερος διὰ τὴν κατάστασιν τῶν χριστιανῶν καὶ τῶν ἄλλων διωκομένων ἐθνικῶν καὶ θρησκευτικῶν μειονοτήτων τῆς Μέσης Ἀνατολῆς. Εἰδικότερον, ἀπευθύνει ἔκκλησιν πρὸς τὰς κυβερνήσεις ἐν τῇ περιοχῇ, νὰ προστατεύσουν τοὺς χριστιανικοὺς πληθυσμούς, τοὺς Ὁρθοδόξους, τοὺς Ἀρχαίους Ἀνατολικούς καὶ τοὺς λοιποὺς χριστιανούς, οἱ ὅποιοι ἐπεβίωσαν εἰς τὸ λίκνον τοῦ Χριστιανισμοῦ. Οἱ γηγενεῖς χριστιανικοὶ καὶ οἱ ἄλλοι πληθυσμοὶ ἔχουν ἀπαράγραπτον δικαίωμα νὰ παραμείνουν εἰς τὰς χώρας αὐτῶν ὡς πολῖται μὲ ἴσα δικαιώματα.

Προτρέπομεν λοιπὸν ὅλους τοὺς ἐμπλεκόμενους, ἀνεξαρτήτως θρησκευτικῶν πεποιθήσεων, νὰ ἐργάζωνται διὰ τὴν καταλλαγὴν καὶ διὰ τὸν σεβασμὸν τῶν ἀνθρωπίνων δικαιωμάτων, πρωτίστως δὲ διὰ τὴν προστασίαν τοῦ θείου δώρου τῆς ζωῆς. Πρέπει ὁ πόλεμος καὶ ἡ αἱματοχυσία νὰ τερματισθοῦν, νὰ ἐπικρατήσῃ ἡ δικαιοσύνη, ὥστε νὰ ἐπανέλθῃ ἡ εἰρήνη καὶ νὰ καταστήτῃ ἐφικτὴ ἡ ἐπιστροφή τῶν ἐκδιωχθέντων εἰς τὰς πατρογονικὰς αὐτῶν ἐστίας. Προσευχόμεθα διὰ τὴν εἰρήνην καὶ τὴν δικαιοσύνην εἰς τὰς δοκιμαζομένας χώρας τῆς Ἀφρικῆς, ὡς καὶ εἰς τὴν χειμαζομένην

Ουκρανίαν. Ἐπαναλαμβάνομεν ἐν Συνόδῳ μετ' ἐμφάσεως τὴν ἔκκλησιν πρὸς τοὺς ὑπευθύνους, νὰ ἀπελευθερώσουν τοὺς δύο ἀπαχθέντας ἀρχιερεῖς εἰς τὴν Συρίαν, Παῦλον Yazigi καὶ Ἰωάννην Ibrahim. Προσεπευχόμεθα διὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν πάντων τῶν ἐν ὁμηρία καὶ αἰχμαλωσία συνανθρώπων μας.

19. Τὸ σύγχρονον καὶ συνεχῶς ἐντεινόμενον προσφυγικὸν καὶ μεταναστευτικὸν πρόβλημα, ὀφειλόμενον εἰς πολιτικούς, οἰκονομικούς καὶ κλιματολογικούς λόγους, εὐρίσκεται εἰς τὸ κέντρον τοῦ παγκοσμίου ἐνδιαφέροντος. Ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία ἀντιμετώπισε πάντοτε καὶ ἀντιμετωπίζει συνεχῶς τοὺς δεδιωγμένους, τοὺς ἐν κινδύνῳ καὶ ἐν ἀνάγκαις, ἐπὶ τῇ βάσει τῶν λόγων τοῦ Κυρίου «ἐλείψασα γὰρ, καὶ ἐδώκατέ μοι φαγεῖν, ἐδίψησα, καὶ ἐποτίσατέ με, ξένος ἦμην, καὶ συνηγάγετέ με, γυμνός, καὶ περιεβάλετέ με, ἡσθένησα, καὶ ἐπεσκέψασθέ με, ἐν φυλακῇ ἦμην, καὶ ἦλθετε πρὸς με» (Ματθ. κε', 35-36) καὶ «ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ἐφ' ὅσον ἐποιήσατε ἐνὶ τούτων τῶν ἀδελφῶν μου τῶν ἐλαχίστων ἐμοὶ ἐποιήσατε» (Ματθ. κε', 40). Καθ' ὅλην τὴν ἱστορικὴν αὐτῆς πορείαν ἡ Ἐκκλησία εὐρίσκειτο εἰς τὸ πλευρὸν τῶν «κοπιῶντων καὶ πεφορτισμένων» (Ματθ. ια', 28). Αἰείποτε ἡ ἐκκλησιαστικὴ φιλανθρωπία δὲν περιωριζέτο ἀπλῶς εἰς τὴν περιστασιακὴν ἀγαθοεργίαν πρὸς τὸν ἐνδεῆ καὶ τὸν πάσχοντα, ἀλλὰ ἀπέβλεπε καὶ εἰς τὴν ἀπάλειψιν τῶν αἰτίων, τὰ ὅποια δημιουργοῦν τὰ κοινωνικὰ προβλήματα. Τὸ «ἔργον διακοπίας» τῆς Ἐκκλησίας (Ἐφεσ. δ', 12) ἀναγνωρίζεται ὑπὸ πάντων.

Ἀπευθύνομεν λοιπὸν ἔκκλησιν πρωτίτως πρὸς τοὺς δυναμένους νὰ ἄρουν τὰς αἰτίας τῆς δημιουργίας τῆς προσφυγικῆς κρίσεως νὰ λάβουν τὰς δεούσας θετικὰς

ἀποφάσεις. Καλοῦμεν τὰς πολιτικὰς ἀρχάς, τοὺς Ὁρθοδόξους πιστοὺς καὶ τοὺς λοιποὺς πολίτας τῶν χωρῶν, εἰς τὰς ὁποίας κατέφυγον καὶ συνεχίζουν νὰ καταφεύγουν οἱ πρόσφυγες, νὰ παράσχουν εἰς αὐτοὺς πᾶσαν δυνατὴν βοήθειαν, ἀκόμη καὶ ἐκ τοῦ ἰδίου ὑστερήματος.

VII. Ἡ Ἐκκλησία:

μαρτυρία ἐν διαλόγῳ

20. Ἡ Ἐκκλησία ἐπιδεικνύει εὐαισθησίαν ἔναντι ἐκείνων, οἱ ὅποιοι διέκοψαν τὴν μετ' αὐτῆς κοινωνίαν καὶ ἐνδιαφέρεται δι' ὅσους δὲν κατανοοῦν τὴν φωνὴν τῆς. Ἐν τῇ συνειδήσει αὐτῆς ὅτι ἀποτελεῖ τὴν ζῶσαν παρουσίαν τοῦ Χριστοῦ ἐν τῷ κόσμῳ, μετατρέπει εἰς συγκεκριμένας πράξεις τὴν θεῖαν Οἰκονομίαν δι' ὅλων τῶν εἰς τὴν διάθεσιν αὐτῆς μέσων, διὰ τὴν ἀξίωσιν τῆς ἀποστολικῆς πίστεως. Ὑπὸ τὸ πνεῦμα αὐτὸ τῆς κατανόησεως τοῦ χρέους μαρτυρίας καὶ προσφορᾶς, ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία ἀνέκαθεν προσέδιδε *μεγάλην σημασίαν εἰς τὸν διάλογον*, ἰδιαίτερος δὲ εἰς ἐκείνον μὲ τοὺς ἑτεροδόξους χριστιανούς. Διὰ μέσου τοῦ διαλόγου αὐτοῦ, ὁ λοιπὸς χριστιανικὸς κόσμος γνωρίζει πλέον καλῶτερα τὴν Ὁρθοδοξίαν καὶ τὴν γνησιότητα τῆς παραδόσεως αὐτῆς. Ἐπίσης γνωρίζει ὅτι ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία οὐδέποτε ἀπεδέχθη τὸν θεολογικὸν μινιμαλισμὸν ἢ τὴν ἀμφισβήτησιν τῆς δογματικῆς παραδόσεως καὶ τοῦ εὐαγγελικοῦ ἠθους τῆς. Οἱ διαχριστιανικοὶ διάλογοι ἐλειτούργησαν ὡς εὐκαιρία διὰ τὴν Ὁρθοδοξίαν, διὰ νὰ ἀναδείξῃ τὸ σέβας πρὸς τὴν διδασκαλίαν τῶν Πατέρων καὶ διὰ νὰ δώσῃ τὴν ἀξίωσιν τῆς μαρτυρίας τῆς γνησίας παραδόσεως τῆς μᾶς, ἁγίας, καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας. Οἱ ὑπὸ τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας διεξαγόμενοι

διάλογοι οὐδέποτε ἐσήμαιναν, οὔτε σημαίνουν καὶ δὲν πρόκειται νὰ σηµάνουν ποτέ οἰονδήποτε συμβιβασµὸν εἰς ζητήµατα πίστεως. Οἱ διάλογοι αὐτοὶ εἶναι μαρτυρία περὶ τῆς Ὁρθοδοξίας, ἐδραζοµένη ἐπὶ τοῦ εὐαγγελικοῦ μηνύµατος «Ἐρχου καὶ Ἴδε» (Ἰωάν. α΄, 46), ὅτι «ὁ Θεὸς ἀγάπη ἐστίν» (Α΄ Ἰωάν. δ΄, 8).

Ἐπὶ τὸ πνεῦμα αὐτό, ἡ ἀνὰ τὴν οἰκουµένην Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία, οὔσα ἡ ἐν Χριστῷ φανέρωσις τῆς Βασιλείας τοῦ Θεοῦ, βιοὶ τὸ ὅλον µυστήριον τῆς θείας Οἰκονοµίας εἰς τὴν µυστηριακὴν ζωὴν αὐτῆς, µὲ ἐπίκεντρον πάντοτε τὴν θείαν Εὐχαριστίαν, ἐν τῇ ὁποία προσφέρει εἰς ἡµᾶς οὐχὶ τροφὴν ἐπίκτητον καὶ φθαρτὴν, ἀλλ’ αὐτὸ τὸ ζώηρον Δεσποτικὸν Σῶμα, «τὸν οὐράνιον Ἄρτον», «ὃς ἐστὶ φάρμακον ἀθανασίας, ἀντίδοτος τοῦ µὴ ἀποθανεῖν, ἀλλὰ ζῆν ἐν Θεῷ διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ, καθαρτήριον ἀλεξίκακον» (Ἰγνατίου Ἀντιοχείας, Πρὸς Ἐφεσίους, Κ΄. PG 5, 756). Ἡ θεία Εὐχαριστία ἀποτελεῖ τὸν ἐσώτατον πυρῆνα καὶ τῆς συνοδικῆς λειτουργίας τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ σώµατος, καθὼς καὶ τὴν αὐθεντικὴν βεβαίωσιν τῆς Ὁρθοδοξίας τῆς πίστεως τῆς Ἐκκλησίας, ὡς διακηρύττει καὶ ὁ ἅγιος Εἰρηναῖος Λυώνος: «Ἡµῶν δὲ σύµφωνος ἡ γνώμη (= διδασκαλία) τῆ Εὐχαριστίας, ἡ δὲ Εὐχαριστία βεβαιοὶ τὴν γνώμην» (Κατὰ αἰρέσεων Δ΄, 18. PG 7, 1028).

Εὐαγγελιζόµενοι, λοιπόν, κατὰ τὴν ἐντολὴν τοῦ Κυρίου ὅλον τὸν κόσμον καὶ «κηρύττοντες ἐπὶ τῷ ὀνόµατι αὐτοῦ µετανοιαὶ καὶ ἄφεσιν ἁμαρτιῶν εἰς πάντα τὰ ἔθνη» (Λουκ. κβ΄, 47), ἔχοµεν χρῆος νὰ παραθέτωµεν ἑαυτοὺς καὶ ἀλλήλους καὶ πάσαν τὴν ζωὴν ἡµῶν Χριστῷ τῷ Θεῷ καὶ νὰ ἀγαπῶµεν ἀλλήλους, ὁµολογοῦντες ἐν

ὁµονοίᾳ «Πατέρα, Υἱὸν καὶ Ἅγιον Πνεῦμα, Τριάδα ὁμοούσιον καὶ ἀχώριστον». Ταῦτα ἀπευθύνοντες ἐν Συνόδῳ πρὸς τὰ ἀνὰ τὸν κόσμον τέκνα τῆς Ἀγιωτάτης Ὁρθοδόξου ἡµῶν Ἐκκλησίας καὶ πρὸς τὴν οἰκουµένην πᾶσαν, ἐπόμενοι τοῖς ἁγίοις Πατράσι καὶ τοῖς συνοδικαῖς θεσπίσµασι πρὸς διαφύλαξιν τῆς πατροπαράδοτου πίστεως καὶ πρὸς ἀνάληψιν χρηστοθείας» εἰς τὴν καθ’ ἡµέραν ζωὴν ἡµῶν, ἐπ’ ἐλπίδι τῆς «κοινῆς ἀναστάσεως», δοξολογοῦµεν τὴν τρισυπόστατον Θεότητα ἕσµασι ἐνθέοις:

«Πάτερ Παντοκράτορ καὶ Λόγε καὶ Πνεῦμα, τρισὶν ἐνιζοµένη ἐν ὑποστάσει φύσις. Ὑπερούσιε καὶ Ὑπέρθε, εἰς σὲ βεβαπίσµεθα καὶ σὲ εὐλογοῦµεν εἰς πάντα τοὺς αἰῶνας» (Κανὼν τοῦ Πάσχα, ᾠδὴ Η΄).

ΜΗΝΥΜΑ

Τῆς Ἁγίας καὶ Μεγάλης Συνόδου
τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας

Πρὸς τὸν Ὁρθόδοξο λαὸ
καὶ κάθε ἄνθρωπο καλῆς θελήσεως

Ἦµοῦµε καὶ δοξολογοῦµε τὸν Θεὸ τῶν «οἰκτιρῶν καὶ πάσης παρακλήσεως», διότι µᾶς ἀξίωσε νὰ συνέλθουµε τὴν ἐβδοµάδα τῆς Πεντηκοστῆς (18-26 Ἰουνίου 2016) στὴν Κρήτη, ὅπου ὁ Ἀπόστολος Παῦλος καὶ ὁ μαθητὴς του Τίτος κήρυξαν τὸ εὐαγγέλιο στὰ πρῶτα χρόνια τῆς ζωῆς τῆς Ἐκκλησίας. Εὐχαριστοῦµε τὸν ἐν Τριάδι Θεό, διότι εὐδόκησε νὰ περατώσουµε µὲ ὁµοφυσία τις ἐργασίες τῆς Ἁγίας καὶ Μεγάλης Συνόδου τῆς Ὁρθοδοξίας, τὴν ὁποία συγκάλεσε ὁ Οἰκουµενικὸς Πατριάρχης κ. Βαρθολοµαῖος, µὲ τὴν ὁµόφωνη γνώμη τῶν Προκαθηµένων τῶν κατὰ τόπους Ὁρθοδόξων Αὐτοκεφάλων Ἐκκλησιῶν.

Ἀκολουθώντας πιστὰ τὸ παράδειγμα τῶν Ἀποστόλων καὶ τῶν θεοφόρων Πατέ-

ρων μελετήσαμε και πάλιν τὸ Εὐαγγέλιον τῆς ἐλευθερίας «ἢ Χριστὸς ἡμᾶς ἠλευθέρωσε» (Γαλ. 5:1). Θεμέλιο τῶν θεολογικῶν μας ἀναζητήσεων ὑπῆρξε ἡ βεβαιότητα ὅτι ἡ Ἐκκλησία δὲν ζεῖ γιὰ τὸν ἑαυτὸ της. Μεταδίδει τὴ μαρτυρία τοῦ Εὐαγγελίου τῆς χάριτος καὶ τῆς ἀληθείας καὶ προσφέρει σὲ ὅλη τὴν οἰκουμένη τὰ δῶρα τοῦ Θεοῦ: τὴν ἀγάπη, τὴν εἰρήνη, τὴν δικαιοσύνη, τὴν καταλλαγὴ, τὴν δύναμη τοῦ Σταυροῦ καὶ τῆς Ἀναστάσεως καὶ τὴν προσδοκίαν τῆς αἰωνιότητος.

1) Βασικὴ προτεραιότητα τῆς Ἁγίας καὶ Μεγάλης Συνόδου ὑπῆρξε ἡ διακήρυξις τῆς ἐνότητος τῆς Ὁρθόδοξου Ἐκκλησίας. Στηριγμένη στὴ θεία Εὐχαριστία καὶ τὴν Ἀποστολικὴ Διαδοχὴ τῶν Ἐπισκόπων, ἡ ὑφισταμένη ἐνότητα εἶναι ἀνάγκη νὰ ἐνισχυεταὶ καὶ νὰ φέρει νέους καρπούς. Ἡ Μία, Ἁγία, Καθολικὴ καὶ Ἀποστολικὴ Ἐκκλησία εἶναι Θεανθρώπινη κοινωρία, πρόγευση καὶ βίωση τῶν Ἐσχάτων ἐντὸς τῆς Θείας Εὐχαριστίας. Ὡς μία διαρκῆς Πεντηκοστὴ εἶναι ἀσίγαστη προφητικὴ φωνή, παρουσία καὶ μαρτυρία τῆς Βασιλείας τοῦ Θεοῦ τῆς ἀγάπης. Πιστὴ στὴν ὁμόφωνη Ἀποστολικὴ Παράδοσις καὶ μυστηριακὴ ἐμπειρία ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία ἀποτελεῖ τὴν αὐθεντικὴ συνέχεια τῆς Μιᾶς, Ἁγίας, Καθολικῆς καὶ Ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας, ὅπως ὁμολογεῖται στὸ Σύμβολο τῆς Πίστεως καὶ ἐπιβεβαιώνεται ἀπὸ τὴ διδασκαλία τῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας. Ἡ Ἐκκλησία μας βιώνει τὸ μυστήριον τῆς Θείας Οἰκονομίας στὴ μυστηριακὴ τῆς ζωῆς μετὰ τὸν Θεὸν ἐπίκεντρο τῆς θείας Εὐχαριστίας.

Ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία ἐκφράζει τὴν ἐνότητα καὶ καθολικότητά της ἐν Συνόδῳ. Ἡ συνοδικότητα διαπνέει τὴν ὀργάνωσις, τὸν τρόπο πὺ λαμβάνονται οἱ ἀποφάσεις καὶ καθορίζεται ἡ πορεία της. Οἱ Ὁρθόδο-

ξες Αὐτοκέφαλες Ἐκκλησίαι δὲν ἀποτελοῦν συνομοσπονδία Ἐκκλησιῶν ἀλλὰ τὴν Μία, Ἁγία, Καθολικὴ καὶ Ἀποστολικὴ Ἐκκλησία. Κάθε τοπικὴ Ἐκκλησία, προσφέρουσα τὴν θεία Εὐχαριστία, εἶναι ἡ ἐν τόπῳ παρουσία καὶ φανέρωσις τῆς Μιᾶς, Ἁγίας, Καθολικῆς καὶ Ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας. Ὡς πρὸς τὴν Ὁρθόδοξο Διασπορὰ στὶς διάφορες χώρες τῆς ὑψηλίου, ἀπεφασίσθη νὰ συνεχισθῆ ἡ λειτουργία Ἐπισκοπικῶν Συνελεύσεων μέχρι τὴν ἐφαρμογὴ τῆς κανονικῆς ἀκριβείας. Αὐτὲς ἀπαρτίζονται ἀπὸ τοὺς κανονικοὺς ἐπισκόπους, πὺ ὀρίζονται ἀπὸ τὴν κάθε Αὐτοκέφαλο Ἐκκλησία, οἱ ὅποιοι ἐξακολουθοῦν νὰ ὑπάγονται σ' αὐτήν. Ἡ συνεπὴς λειτουργία τῶν Ἐπισκοπικῶν Συνελεύσεων ἐγγυᾶται τὸν σεβασμὸ τῆς Ὁρθόδοξου ἀρχῆς τῆς συνοδικότητος.

Κατὰ τὶς ἐργασίαις τῆς Ἁγίας καὶ Μεγάλης Συνόδου ἐτονίσθη ἡ σημασία τῶν Συνάξεων τῶν Προκαθημένων πὺ ἔχουν πραγματοποιηθῆ καὶ διατυπώθη ἡ πρότασις ἡ Ἁγία καὶ Μεγάλη Σύνοδος νὰ κατασταθῆ ἐπαναλαμβανόμενος Θεοσμός.

2) Μετέχοντες στὴ Θεία Εὐχαριστία καὶ δεόμενοι ὑπὲρ τῆς οἰκουμένης ὀφείλομε νὰ συνεχίσουμε τὴ λειτουργία μετὰ τὴ Θεία Λειτουργία καὶ νὰ δίδουμε τὴ μαρτυρία τῆς πίστεως πρὸς τοὺς ἐγγυς καὶ τοὺς μακρὰν, συμφώνως πρὸς τὴ σαφῆ ἐντολή τοῦ Κυρίου πρὸ τῆς Ἀναλήψεώς Του: «καὶ ἔσεσθέ μοι μάρτυρες ἔν τε Ἱερουσαλὴμ καὶ ἐν πάσῃ τῇ Ἰουδαίᾳ καὶ Σαμαρείᾳ καὶ ἕως ἐσχάτου τῆς γῆς» (Πράξ. 1:8). Ὁ ἐπανευαγγελισμὸς τοῦ λαοῦ τοῦ Θεοῦ στὶς σύγχρονες ἐκκοσμηκευμένες κοινωνίες καὶ ὁ εὐαγγελισμὸς ἐκείνων πὺ ἀκόμη δὲν ἔχουν γνωρίσει τὸν Χριστὸ ἀποτελοῦν ἀδιάλειπτο χρέος τῆς Ἐκκλησίας.

3) Ἡ Ἐκκλησία μας ἀνταποκρινομένη στὸ χρέος νὰ μαρτυρῆ τὴν ἀλήθεια καὶ τὴν

ἀποστολική της πίστη, ἀποδίδει μεγάλη σημασία στὸν διάλογο κυρίως μὲ τοὺς ἑτεροδόξους Χριστιανούς. Μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ καὶ ὁ λοιπὸς χριστιανικὸς κόσμος γνωρίζει ἀκριβέστερα τὴ γνησιότητα τῆς Ὁρθοδόξου Παραδόσεως, τὴν ἀξία τῆς πατερικῆς διδασκαλίας, τὴ λειτουργικὴ ἔμπειρία καὶ τὴν πίστη τῶν Ὁρθοδόξων. Οἱ διάλογοι ποὺ διεξάγει ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία δὲν σημαίνουν ποτὲ συμβιβασμὸ σὲ ζητήματα πίστεως.

4) Οἱ ἐκρήξεις φονταμενταλισμοῦ ποὺ παρατηροῦνται στοὺς κόλπους διαφόρων θρησκευτῶν ἀποτελοῦν ἔκφραση νοσηρῆς θρησκευτικότητας. Ὁ νηφάλιος διαθρησκευτικὸς διάλογος συμβάλλει σημαντικὰ στὴν προώθηση τῆς ἀμοιβαίας ἐμπιστοσύνης, τῆς εἰρήνης καὶ τῆς καταλλαγῆς. Τὸ λάδι τοῦ θρησκευτικοῦ βιώματος πρέπει νὰ χρησιμοποιεῖται γιὰ νὰ ἐπουλῶνει πληγές καὶ ὄχι γιὰ νὰ ἀναζωπυρῶνει τὴ φωτιά τῶν πολεμικῶν συρράξεων. Ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία καταδικάζει ἀπεριφράστως τὴν ἐπέκταση τῆς πολεμικῆς βίας, τοὺς διωγμούς, τὴν ἐκδίωξη καὶ δολοφονία μελῶν θρησκευτικῶν κοινοτήτων, τὸν ἐξαναγκασμὸ γιὰ τὴν ἀλλαγὴ τῆς θρησκευτικῆς πίστεως, τὴν ἐμπορία προσφύγων, τὶς ἀπαγωγές, τὰ βασανιστήρια, τὶς εἰδεχθεῖς ἐκτελέσεις. Καταγγέλλει τὴν καταστροφὴ ναῶν, θρησκευτικῶν συμβόλων καὶ μνημείων πολιτισμοῦ. Ὅπως ἰδιαίτερος ἐκφράζει τὴν ἀγωνία τῆς γιὰ τὴν κατάσταση τῶν Χριστιανῶν καὶ ὄλων τῶν διωκομένων μειονοτήτων στὴ Μέση Ἀνατολή καὶ ἀλλαχοῦ. Ἀπευθύνει ἔκκληση πρὸς τὴν παγκόσμια κοινότητα γιὰ τὴν προστασία τῶν γηγενῶν Ὁρθοδόξων καὶ τῶν ἄλλων Χριστιανῶν, καθὼς καὶ ὄλων τῶν πληθυσμῶν τῆς περιοχῆς, ποὺ ἔχουν ἀπαράβατο δικαίωμα νὰ παραμείνουν στὴν πατρίδα τους ὡς ἰσό-

τιμοὶ πολῖτες. Ἡ Σύνοδος μας καλεῖ ὅλους τοὺς ἐμπλεκομένους νὰ καταβάλουν χωρὶς καθυστέρηση συστηματικὲς προσπάθειες γιὰ τὴν κατάπαυση τῶν πολεμικῶν συρράξεων στὴ Μέση Ἀνατολή καὶ ὅπου ἐξακολουθοῦν οἱ πολεμικὲς συγκρούσεις, καὶ τὸν ἐπαναπατρισμὸ τῶν ἐκδιωχθέντων.

Ὅπως ἰδιαίτερος ἀπευθύνουμε ἔκκληση στοὺς ἰσχυροὺς τῆς γῆς γιὰ τὴν ἐπικράτηση τῆς εἰρήνης καὶ τῆς δικαιοσύνης στὶς χῶρες προελεύσεως τῶν προσφύγων. Πρωτὸν προτιμοῦμε τὶς πολιτικὲς ἀρχές, τοὺς πολῖτες καὶ τοὺς Ὁρθοδόξους Χριστιανούς στὶς χῶρες ποὺ καταφεύγουν οἱ ἐξουθενωμένοι πρόσφυγες, νὰ συνεχίσουν νὰ προσφέρουν ἀπὸ τὸ περίσσευμα καὶ ἀπὸ τὸ ὑπέρημμα τῶν δυνατοτήτων τους.

5) Ἡ σύγχρονη ἐκκοσμίκευση ἐπιδιώκει τὴν αὐτονομία τοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ τὸν Χριστὸ καὶ τὴν πνευματικὴ ἐπιρροή τῆς Ἐκκλησίας, τὴν ὁποία ταυτίζει αὐθαιρέτως μὲ τὸν συντηρητισμὸ. Ὁ Δυτικὸς ὁμως πολιτισμὸς φέρει ἀνεξίτηλη τὴ σφραγίδα τῆς διαχρονικῆς συμβολῆς τοῦ Χριστιανισμοῦ. Ἐπιπλέον, ἡ Ἐκκλησία ἀναδεικνύει τὴ σωτηριώδη σημασία τοῦ Θεανθρώπου καὶ τοῦ Σώματός Του, ὡς τόπο καὶ τρόπο τῆς ζωῆς ἐν ἐλευθερία.

6) Στὴ σύγχρονη προσέγγιση τοῦ γάμου, ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία θεωρεῖ τὴν ἀκατάλυτη ἀγαπητικὴ σχέση ἀνδρὸς καὶ γυναικὸς «μυστήριον μέγα ... εἰς Χριστὸν καὶ εἰς τὴν ἔκκλησίαν». Ὅμοιος ἀποκαλεῖ «ἐκκλησίαν μικράν» τὴν οἰκογένεια, ἡ ὁποία προκύπτει ἀπὸ τὸν γάμο καὶ ἀποτελεῖ τὴ μόνη ἐγγύηση γιὰ τὴν ἀνατροφὴ τῶν παιδιῶν.

Ἡ Ἐκκλησία διαρκῶς τονίζει τὴν ἀξία τῆς ἐγκρατείας. Ἡ χριστιανικὴ ἀσκησιμὸς διαφέρει ριζικὰ ἀπὸ οἰονδήποτε δυαρχικὸ ἀσκητισμὸ, ὁ ὁποῖος ἀποκόπτει τὸν ἄν-

θρωπο από τη ζωή και τὸν συνάνθρωπο. Ἀντιθέτως, τὸν συνδέει μὲ τὴ μυστηριακὴ ζωὴ τῆς Ἐκκλησίας. Ἡ ἐγκράτεια δὲν ἀφορᾷ μόνο στὸν μοναχικὸ βίον. Τὸ ἀσκητικὸ ἦθος εἶναι χαρακτηριστικὸ τῆς χριστιανικῆς ζωῆς σὲ ὅλες τὶς ἐκφάνσεις της.

Ἡ Ἁγία καὶ Μεγάλῃ Σύνοδος ἐκτὸς τῶν συγκεκριμένων θεμάτων γιὰ τὰ ὁποῖα ἀποφάσισε, ἐπισημαίνει ἐπιγραμματικά καὶ τὰ ἐξῆς ὄντολογικά καὶ καιρία σύγχρονα ζητήματα:

7) Ὡς πρὸς τὸ θέμα τῶν σχέσεων τῆς χριστιανικῆς πίστεως καὶ τῶν θετικῶν ἐπιστημῶν, ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία ἀποφεύγει τὴν κηδεμονία τῆς ἐπιστημονικῆς ἀναζητήσεως καὶ δὲν λαμβάνει θέση πάνω σὲ κάθε ἐπιστημονικὸ ἐρώτημα. Εὐχαριστεῖ τὸν Θεὸ πού δωρίζει στοὺς ἐπιστήμονες τὸ χάρισμα νὰ ἀποκαλύπτουν ἄγνωστες πτυχὲς τῆς θείας Δημιουργίας. Ἡ σύγχρονη ἀνάπτυξη τῶν θετικῶν ἐπιστημῶν καὶ τῆς τεχνολογίας ἐπιφέρει ριζικὲς ἀλλαγὲς στὴ ζωὴ μας. Προσφέρει σημαντικὲς εὐεργεσίες ὅπως εἶναι ἡ διευκόλυνση τοῦ καθημερινοῦ βίου, ἡ ἀντιμετώπιση σοβαρῶν ἀσθενειῶν, ἡ εὐχερέστερη ἐπικοινωνία τῶν ἀνθρώπων, ἡ ἔρευνα τοῦ διαστήματος κ.λπ. Παρ' ὅλα αὐτά, ἔχει καὶ ποικίλες ἀρνητικὲς ἐπιπτώσεις, ὅπως εἶναι ἡ χειραγώγηση τῆς ἐλευθερίας, ἡ σταδιακὴ ἀπώλεια πολυτίμων παραδόσεων, ἡ καταστροφή τοῦ φυσικοῦ περιβάλλοντος, ἡ ἀμφισβήτηση τῶν ἠθικῶν ἀξιών. Ἡ ἐπιστημονικὴ γνώση, ὅσο κι ἂν ἐξελισσεται μὲ ταχύτατους ρυθμούς, δὲν κινητοποιεῖ τὴν βούληση τοῦ ἀνθρώπου, οὔτε δίνει ἀπάντηση στὰ σοβαρὰ ἠθικά καὶ ὑπαρξιακά προβλήματα, στὴν ἀναζήτηση γιὰ τὸ νόημα τῆς ζωῆς καὶ τοῦ κόσμου. Αὐτὰ ἀπαιτοῦν πνευματικὴ προσέγγιση, τὴν ὁποία ἡ Ὁρθόδο-

ξος Ἐκκλησία ἐπιχειρεῖ μὲ τὴν Βιοηθικὴ πού βασίζεται στὴν χριστιανικὴ ἠθικὴ καὶ στὴν πατερικὴ διδασκαλία. Ταυτόχρονα μὲ τὸν σεβασμὸ τῆς ἐλευθερίας τῆς ἐπιστημονικῆς ἔρευνας ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία ἐπισημαίνει τοὺς κινδύνους, οἱ ὁποῖοι ὑποκρύπτονται σὲ ὀρισμένα ἐπιστημονικὰ ἐπιτεύγματα καὶ τονίζει τὴν ἀξιοπρέπεια τοῦ ἀνθρώπου καὶ τὸν θεῖο του προορισμὸ.

8) Ἡ σημερινὴ οἰκολογικὴ κρίση εἶναι προφανὲς ὅτι ὀφείλεται σὲ πνευματικὰ καὶ ἠθικὰ αἴτια. Οἱ ρίζες της συνδέονται μὲ τὴν πλεονεξία, τὴν ἀπληστία καὶ τὸν ἐγωισμό, πού ὀδηγοῦν στὴν ἀλόγιστη χρῆση τῶν φυσικῶν πόρων, τὴν ἐπιβάρυνση τῆς ἀτμόσφαιρας μὲ ζημιολόγους ρύπους καὶ τὴν κλιματικὴ ἀλλαγὴ. Ἡ χριστιανικὴ ἀντιμετώπιση τοῦ προβλήματος ἀπαιτεῖ μετάνοια γιὰ τὶς καταχρήσεις, ἐγκράτεια καὶ ἀσκητικὸ ἦθος, πού ἀποτελοῦν ἀντίδοτο στὴν ὑπερκατανάλωση, συγχρόνως δέ, καλλιέργεια στὸν ἄνθρωπο τῆς συνειδήσεως ὅτι εἶναι «οἰκονόμος», καὶ ὄχι κάτοχος τῆς δημιουργίας. Δὲν παύει νὰ τονίζει ὅτι καὶ οἱ μελλοντικὲς γενεὲς ἔχουν δικαίωμα πάνω στὰ φυσικὰ ἀγαθὰ, πού μᾶς ἐμπιστεύθηκε ὁ Δημιουργός. Γιὰ αὐτὸ τὸ λόγο καὶ ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία συμμετέχει ἐνεργῶς στὶς διάφορες διεθνεῖς οἰκολογικὲς προσπάθειες. Ὁρίσε δὲ τὴν 1^η Σεπτεμβρίου ὡς ἡμέρα προσευχῆς γιὰ τὴν προστασία τοῦ φυσικοῦ περιβάλλοντος.

9) Ἀπέναντι στὴν ἰσοπεδωτικὴ καὶ ἀπρόσωπη ὁμογενοποίηση, ἡ ὁποία προωθεῖται μὲ ποικίλους τρόπους, ἡ Ὁρθοδοξία διακηρύττει τὸν σεβασμὸ στὴν ἰδιοπροσωπία ἀνθρώπων καὶ λαῶν. Ἀντιτίθεται στὴν αὐτονόμηση τῆς οἰκονομίας ἀπὸ τὶς βασικὲς ἀνάγκες τοῦ ἀνθρώπου καὶ στὴν μετατροπὴ της σὲ αὐτοσκοπὸ. Ἡ πρόοδος τοῦ ἀνθρώπινου γένους δὲν συνδέεται μόνο μὲ

τήν ανάπτυξη τοῦ βιοτικοῦ ἐπιπέδου ἢ μέ την πρόοδο τῆς οἰκονομίας εἰς βάρος τῶν πνευματικῶν ἀξιών.

10) Ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία δὲν ἀναμειγνύεται στήν πολιτική. Ὁ λόγος τῆς παραμένει διακριτὸς ἀλλὰ καὶ προφητικός, ὡς ὀφειλετική παρέμβαση ὑπὲρ τοῦ ἀνθρώπου. Τὰ ἀνθρώπινα δικαιώματα βρίσκονται σήμερα στὸ κέντρο τῆς πολιτικῆς ὡς ἀπάντηση στὶς σύγχρονες κοινωνικὲς καὶ πολιτικὲς κρίσεις καὶ ἀνατροπές, ἀποβλέποντας στήν προστασία τοῦ πολίτη ἀπὸ τὴν αὐθαιρεσία τοῦ κράτους. Ἡ Ἐκκλησία μας προσθέτει ἐπίσης τὶς ὑποχρεώσεις καὶ εὐθύνες τῶν πολιτῶν καὶ τὴν ἀνάγκη συνεχῶς αὐτοκριτικῆς πολιτικῶν καὶ πολιτῶν πρὸς οὐσιαστικὴ βελτίωση τῆς κοινωνίας. Καὶ κυρίως τονίζει, ὅτι τὸ ὀρθόδοξο δέον περὶ ἀνθρώπου ὑπερβαίνει τὸν ὀρίζοντα τῶν καθιερωμένων ἀνθρωπίνων δικαιωμάτων, ὅτι «μειζων πάντων» εἶναι ἡ ἀγάπη, ὅπως τὴν ἀποκάλυψε ὁ Χριστὸς καὶ τὴν βίωσαν ὅσοι πιστὰ Τὸν ἀκολούθησαν. Ἐπιμένει ἀκόμη ὅτι θεμελιῶδες δικαίωμα εἶναι καὶ ἡ προστασία τῆς θρησκευτικῆς ἐλευθερίας, δηλαδὴ τῆς ἐλευθερίας τῆς συνειδήσεως, τῆς πίστεως, τῆς λατρείας καὶ ὅλων τῶν ἀτομικῶν καὶ συλλογικῶν ἐκφράσεων αὐτῆς, συμπεριλαμβανομένου καὶ τοῦ δικαιώματος κάθε πιστοῦ καὶ κάθε θρησκευτικῆς κοινότητος νὰ τελοῦν ἐλεύθερα ἀπὸ κάθε κρατικὴ παρέμβαση τὰ θρησκευτικὰ τους καθήκοντα, ὡς καὶ τὸ δικαίωμα τῆς δημόσιας διδασκαλίας τῆς θρησκείας.

11) Ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία ἀπευθύνεται στοὺς νέους, οἱ ὅποιοι ἀναζητοῦν πληρότητα ζωῆς γεμάτη ἐλευθερία, δικαιοσύνη, δημιουργία ἀλλὰ καὶ ἀγάπη. Τοὺς καλεῖ νὰ συνδεθοῦν συνειδητὰ μὲ τὴν Ἐκκλησία Ἐκείνου ποῦ εἶναι ἡ Ἀλήθεια καὶ ἡ

Ζωή. Νὰ προσέλθουν προσφέροντας στὸ ἐκκλησιαστικὸ σῶμα τὴ ζωτικότητα, τὶς ἀνησυχίες, τοὺς προβληματισμοὺς καὶ τὶς προσδοκίες τους. Οἱ νέοι δὲν ἀποτελοῦν ἀπλῶς τὸ μέλλον τῆς Ἐκκλησίας ἀλλὰ τὸ δυναμικὸ καὶ δημιουργικὸ παρὸν ἐπὶ τοπικοῦ καὶ οἰκουμενικοῦ ἐπιπέδου.

12) Ἡ Ἁγία καὶ Μεγάλη Σύνοδος ἄνοιξε τὸν ὀρίζοντά μας στὴ σύγχρονη πολύμορφη οἰκουμένη. Τόνισε τὴν εὐθύνη μας μέσα στὸν χῶρο καὶ τὸν χρόνο, πάντοτε μὲ προοπτικὴ τὴν αἰωνιότητα. Ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία, διατηρώντας ἀλώβητο τὸν Μυστηριακὸ καὶ Σωτηριολογικὸ της χαρακτήρα, εἶναι εὐαίσθητη στὸν πόνο, στὶς ἀγωνίες καὶ στὴν κραυγὴ γιὰ δικαιοσύνη καὶ εἰρήνη τῶν λαῶν. Εὐαγγελίζεται «ἡμέραν ἐξ ἡμέρας τὸ σωτήριο αὐτοῦ· ἀναγγέλουσα ἐν τοῖς ἔθνεσι τὴν δόξαν αὐτοῦ, ἐν πᾶσι τοῖς λαοῖς τὰ θαυμάσια αὐτοῦ» (Ψαλμ. 95).

Ἄς δεηθοῦμε «ὁ Θεὸς πάσης χάριτος, ὁ καλέσας ἡμᾶς εἰς τὴν αἰώνιον αὐτοῦ δόξαν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ ὀλίγον παθόντας, αὐτὸς καταρτίσει ἡμᾶς, στηριξεί, σθενώσει, θεμελιώσει· αὐτῷ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων· ἀμήν» (Α΄ Πετρ. 5:10,11).

ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ 2016: Περούτζια Ἰταλίας

Στὶς 19 τοῦ τρέχοντος μηνὸς ὁ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως κ. Βαρθολομαῖος ἀναγορεύτηκε ἐπίτιμος Διδάκτωρ τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Περούτζια. Ἀκολούθως, δημοσιεύεται ἡ ἐπίσημη ὁμιλία ποῦ ἐκφωνήθηκε στὴν ἰταλικὴ γλῶσσα.

*Eminenza Reverendissima Arcivescovo
Metropolita di Perugia-Pieve di Colle,
Cardinale
Gualtiero Bassetti,
Eminentissimi Metropoliti,
Illustrissimo Magnifico Rettore,*

*Prof. Giovanni Paciullo,
Chiarissimo Prof. Marco Impagliazzo, Presidente del Consiglio di Amministrazione, Autorità Accademiche, Eccellenze, Autorità tutte, graditissimi Ospiti,
Fratelli e Sorelle in Cristo,*

Desideriamo esprimervi il più profondo ringraziamento per l'attenzione dimostrata alla Santa e Grande Chiesa di Costantinopoli, il Patriarcato Ecumenico, che secondo la tradizione e la prassi della Chiesa e le delibere sinodali dei Primi Concili Ecumenici, presiede nella carità Sinfonia delle Sante Chiese Ortodosse locali attraverso il mondo, e alla nostra Modestia in particolare, con l'attribuzione di questo importante Titolo Accademico. Tutto questo è maggiormente significativo in quanto avviene nel contesto dell'Incontro Internazionale a trenta anni di quello storico avvenimento, che porto ad Assisi uomini di fede e delle varie culture, per discutere di pace. Oggi, in un contesto internazionale completamente mutato, i successori di quei Pionieri si incontrano nuovamente, non solo per commemorare quei giorni, ma soprattutto per confermare con gesti nuovi e con nuove proposte, la necessità e la speranza di tutti i popoli di poter vivere in pace e concordia. E questo rinomato Ateneo, l'Università per Stranieri di Perugia, al di là delle sue importanti peculiarità scientifiche e di formazione accademica per le nuove generazioni, ha giocato e gioca un ruolo assai pregnante per la convivenza pacifica ed il rispetto di Fedi e Culture. Qui infatti si ritrovano studenti, ricercatori, professori, provenienti da ogni angolo del nostro pianeta, tutti con il loro ricco bagaglio di esperienze di fede, di cultura e di testimonianza comune, ed

insieme convivono in pace, per il bene di tutti.

Essendo pertanto tradizione offrire una *Lectio Doctoralis* per l'occasione, vogliamo intrattenerci con voi sul tema "Dialogo delle culture e delle religioni, via della pace". Per analizzare questo imperativo della comunità umana, percorriamo il titolo a ritroso, partendo dal concetto di pace, analizzandone la via metodologica di dialogo, verificando le interconnessioni tra Cultura e Fede, per giungere ad un dialogo che sia non solo metodo, ma azione nella vita dell'uomo contemporaneo. La definizione di "Pace" è stata ampiamente studiata nel corso dei secoli e ad essa è stato dato un

significato a seconda dei vari momenti storici, delle culture e dell'ambiente, dentro le quali il concetto stesso trovava collocazione. Senza voler analizzare tutti questi passaggi, potremmo tuttavia cercare di riportare a tre dimensioni principali, la definizione di Pace, raggruppandole nei seguenti tre assiomi:

A) Pace Antropologica, B) Pace Imposta, C) Pace Ascetica.

A. Pace antropologica.

Il concetto di pace, in qualità di requisito antropologico, riprende in sé tutte le definizioni di tipo sociologico, politico ed individuale. In questo contesto non possiamo parlare solamente di pace come assenza di conflittualità a tutti i livelli. Infatti già nel periodo arcaico della Grecia classica, la pace -εἰρήνη- era associata a εὐνομία - il buon governo e a δίκη - la giustizia, raffigurate nelle Ore, figlie di Themis e Zeus. Essa si consolida nel periodo classico come un risultato di "polemos", della guerra, ideale più alto della "polis", necessaria per il buon governo e l'educazione dei cittadini. E' be-

nessere, è articolazione di appacificare e riappacificare. Come definizione politica, essa sarà intesa come un passaggio obbligatorio di individui e gruppi di individui, la cui unità è antitetica alla guerra. Passando ad uno stato più individuale, essa può essere definita come “assenza di turbamento”, stato di pensiero libero, privo di agitazione, quindi una “pace dell’anima”. Ma l’aspetto antropologico della pace conviene in una antitesi di guerra, o più generale di conflittualità, le cui conseguenze sono i processi di pace, le iniziative e le organizzazioni per la pace, valore universalmente riconosciuto che supera ogni barriera di tipo ideologico, sociale e religioso. Questo principio ha spinto l’Assemblea Generale dell’ONU nel 1999 ad approvare una risoluzione, per adottare la Dichiarazione per una Cultura di Pace.

B. Pace imposta.

Chiamata più comunemente anche *pax romana*, essa nasce dalla visione di Cicerone che ad essa collegava i concetti di *diliberitas e securitas*, condizioni imprescindibili per avere una pace stabile. Tuttavia questa concezione si è evoluta in sottomissione forzata ed imposizione di una pace formale, al punto che già Tacito la definiva: “*Rubare, trucidare, rapinare con falso nome chiamano impero, e dove fanno il deserto, la chiamano pace*” (Tacito, *Vita Agricola*). E’ una fenomenologia che ritroviamo nell’intero corso della storia dell’umanità, fino ai nostri giorni. Non è neppure assenza di conflittualità, in quanto essa viene sopita, pronta ad esplodere in qualsiasi momento, in modo ancor più virulento. E’ una imposizione priva di giustizia, e pertanto priva delle più elementari forme di democrazia.

C. Pace Ascetica.

Soffermandoci solamente alla Tradizione Cristiana, ricordiamo l’inno cantato dagli Angeli al momento della nascita di Gesù: “Gloria a Dio nel più alto dei cieli e pace in terra agli uomini che Egli ama” (Lc. 2, 14). E’ la grande affermazione della pace ascetica, è la riconciliazione tra cielo e terra operata da Cristo. Scrive l’Apostolo Paolo che: “In Cristo Gesù, voi che eravate i lontani, siete diventati i vicini... Egli infatti è la nostra pace... per riconciliare tutti con Dio in un solo corpo. Egli è venuto perciò ad annunciare pace...” (Ef. 2. 13-17). Scrive al riguardo San Massimo il Confessore che “il Dio Filantropo –amante dell’umanità– si è fatto uomo per unire a sé la natura degli uomini e arrestare il suo volgersi malamente contro se stessa, e anzi il suo ribellarsi contro se stessa, divisa e senza riposo...” (Massimo il Confessore – *La Filocalia*, I Centuria, 47). Il peccato però ha portato nell’uomo e nel mondo la confusione ed il turbamento. Il peccato ha reso l’uomo nemico di Dio e di se stesso. Il peccato inteso come una malattia spirituale intrinseca all’uomo, “... i cui sintomi esteriori sono i conflitti, le discordie, i crimini e le guerre con le loro tragiche conseguenze” (*La missione della Chiesa Ortodossa nel mondo contemporaneo*, Creta 2016, C,3), aveva necessità di essere curato, e l’unico in grado di curarlo è Cristo, che porta pace. “Solo lui riconcilia con Dio, solo lui produce questa pace”. (N. Cabasilas – *Commento alla Divina Liturgia*, 44, 2). La Pace Cristiana è una pace diversa, “che supera ogni intelligenza” (Fil. 4,7), è una pace che fa ricapitolare tutto in Lui. “Ecco io faccio nuove tutte le cose” (Ap. 21,5) e la sua pace è qualche cosa che oltrepassa ogni cosa: “Vi

lascio la pace, vi do la mia pace. Non come la da il mondo, io la do a voi” (Gv. 14, 27). E’ significativo sottolineare a tal proposito che la Divina Liturgia, dopo l’invocazione Trinitaria iniziale, presenta tre suppliche di pace: a) per poter pregare, - In pace preghiamo, - ossia la ricerca della pace nell’anima per poter comprendere le realtà divine; b) Per la pace che viene dall’alto – espressione di riconciliazione, giustizia e santificazione; c) Per la pace del mondo intero – espressione dell’amore, che corre in tutto il mondo e che si allarga a tutto il tempo, pace che produce unità di tutti in Cristo, “Pace divina, principio di unione... che genera e opera la concordia e l’accordo di tutte le cose”, secondo San Dionigi l’Aeropagita (*I nomi divini*, XI, 1).

Una via metodologica al dialogo.

Ma quale via, quale metodologia può essere innescata da questi aspetti di pace per il dialogo. La prima via passa attraverso l’amore. “Ama Dio con tutto il cuore, con tutta l’anima e con tutta la mente e ama il tuo prossimo come te stesso” (cfr. Mt. 22, 37-39). Per i Cristiani Dio è Amore, quindi bisogna amare come Dio ama, e vedere come Dio vede. Una comprensione della pace come *theosis*, *deificazione*, comunione divino-umana, è fondamento di una antropologia cristiana della pace (cfr. Aristotle Papanikolaou – *Per una antropologia cristiana della pace*, 2014). La seconda via è la giustizia. Non vi può essere pace senza giustizia. Scriveva a proposito Martin Luther King: “La vera pace non è solo la assenza di tensione: è la presenza della giustizia” (M.L. King - *Lettere dal carcere*). Pace e Giustizia sono uno dei grandi temi che hanno interessato anche la nostra Chiesa Ortodossa durante i lavori del Santo e Grande Conci-

lio della Chiesa Ortodossa, nel giugno scorso a Creta. Sul documento che è stato approvato, frutto di anni di lavoro, su “La Missione della Chiesa Ortodossa nel mondo contemporaneo”, un intero capitolo è stato dedicato alla Pace e Giustizia. A tal proposito i Padri Conciliari hanno sottolineato che “la pace di Cristo è il frutto maturo della ricapitolazione di tutto in Lui, della promozione della dignità e della grandezza della persona umana, come immagine di Dio, della manifestazione della unità organica in Lui del genere umano e del mondo, della universalità dei principi di pace, di libertà e di giustizia sociale, e infine, della fecondità dell’amore cristiano tra gli uomini ed i popoli del mondo”. (cap. C, 1).

La terza via è il perdono. Senza un reale perdono, una reale conversione della mente, un profondo ravvedimento ed una purificazione della memoria, rischiamo di limitarci a conseguire una Pace Imposta. Il perdono infatti porta alla pace, non in modo individuale, ma sociale, comunitario. “Se il Signore si compiace della condotta di un uomo, lo riconcilia anche con i suoi nemici” (Pr. 16,7). Perdonare significa non solo guarire gli effetti della malattia spirituale, ma sradicarne la sua potenza. Il perdono a favore della pace quindi è frutto anche della sinergia umana. Come dice il Santo e Grande Concilio: “... questi doni... si manifestano lì dove i Cristiani si sforzano in favore della fede, dell’amore e della speranza in Cristo Gesù, Signore nostro” (C.3). La quarta via è il discernimento. Un vero dialogo passa anche attraverso il discernimento. “Se la pace non è accompagnata dalla giustizia, dalla rettitudine e dalla verità, non sarà altro che una menzogna” (Metr. Kallistos di Diokleia). Una vera riconcilia-

zione, un vera pace deve essere fondata sulla verità. Antropologicamente la verità è uno dei punti più oscuri e difficili dell'essere umano. Un reale discernimento sulla verità porta ad una pace priva di ombre, che sublima. Essa richiede coraggio e sacrificio. Ma solo così avremo una via della pace autentica. P. George Florovsky per esempio, riconosceva che la via della pace è la via della croce. La quinta via infine è il rispetto. Riprendendo ancora il testo citato del Grande Concilio, la Chiesa Ortodossa dichiara che "... non vi è posto né per l'odio, né per la inimicizia, né per la intolleranza" (E,1). "...confessa che ogni uomo, indipendentemente dal colore, dalla religione, dalla razza, dal sesso, dalla nazionalità, dalla lingua... gode degli stessi diritti nella Società" (E. 2). Il rispetto è fondamentale per creare una Κοινωνία, una Comunione nel dialogo. Il dialogo necessita di equilibrio, non sopraffà, ma soprattutto non priva gli interlocutori della loro propria natura. Esso è conoscenza reciproca, è interconnessione e mai sincretismo culturale o religioso. La Enciclica per la Domenica dell'Ortodossia del 2010, dichiarava: "Per questo scopo l'Ortodossia deve trovarsi in dialogo permanente col mondo. La Chiesa Ortodossa non teme il dialogo, poiché la verità non lo teme. Al contrario, se l'Ortodossia si chiudesse in sé stessa e non dialogasse con coloro che sono fuori di essa, non solo fallirebbe nella sua missione, ma anche si trasformerebbe da "cattolica" e da Chiesa "attraverso l'ecumene" qual è, in un gruppo introverso e di autocompiacimento, un "ghetto" ai margini della storia. Per questo motivo i nostri grandi Padri della Chiesa non hanno mai avuto paura del dialogo con l'ambiente spirituale della loro epoca, co-

me anche con i filosofi pagani dei loro tempi ed in questo modo hanno influenzato e plasmato la civiltà della loro epoca e ci hanno consegnato veramente una Chiesa ecumenica." (Domenica dell'Ortodossia 2010).

Dialogo delle Culture e delle Religioni.

Da una via metodologica di dialogo, dobbiamo di seguito trovare una interconnessione tra Culture e Religioni, al fine di elaborare azioni concrete che attestino quanto fin qui esposto. Cultura e Religione possono trovarsi in qualche modo in dialogo, o meglio cosa contraddistingue il legame e la diversità tra questi due facce di una unica medaglia? Non ci addenteremo nel concetto di "cultura", analizzando i suoi vari contenuti, i significati ed i significanti, ma ci limiteremo a due aspetti: la Cultura materiale, e la Cultura immateriale, intendendo con la prima, tutto ciò che caratterizza una Società, un popolo, relativamente all'Arte, alla Tecnologia, alle Tradizioni, ai Costumi e con la seconda le Opinioni, la Lingua, i Modelli di vita, i Simboli, le Conoscenze, il Sapere, ecc. Questi due aspetti della cultura sono interdipendenti e sono una ricchezza del patrimonio mondiale. Appartengono ad una Società, ma sono patrimonio dell'umanità. La globalizzazione in atto tuttavia può manifestarsi come uno dei pericoli più grande della cultura, intesa in questo senso. E' bene rilevare tuttavia la etimologia di "cultura", dal latino *colere*, coltivare, e per estensione del termine, a "*cultus*", la cura verso gli dei. Coltivare pertanto quanto è stato ereditato e consegnarlo alle generazioni future, atto questo non statico ma dinamico. Il greco conosce il termine *κουλτούρα* come Cultura materiale ed il termine *πολιτισμός*, *dapolitis*, cittadino, e quindi da *pólis*, città, come par-

te del primo quale *civilizzazione* e più vicino al concetto di Cultura immateriale. Possiamo già intravedere in questo un aspetto di dialogo intra-culturale, dove nelle espressioni greca e latina, si interfacciano la capacità dell'uomo di concepire i due aspetti di cultura, ma anche il legame di questi, col rendimento di grazie a Dio, -*cultus*, atto di fede comune a tutte le religioni. Anche per quanto riguarda l'idea di "Religione", lasciamo gli aspetti etimologici generali, per soffermarci brevemente su due aspetti caratterizzanti: l'Aspetto Spirituale e l'Aspetto Culturale. L'Aspetto Spirituale è tutto il contenuto di Fede che caratterizza una Religione, esso è tramandato o rivelato. Spesso esso ha un tale valore sacro e normativo, per il quale diviene impossibile un processo di dialogo convergente, mentre un atteggiamento indifferente può creare turbamento e quindi provocare espressioni di fondamentalismo religioso.

L'Aspetto Culturale, sono tutti quegli atti liturgici, privati e pubblici che caratterizzano il rapporto del singolo fedele o di una Comunità, nei confronti della Fede professata. Come per la Cultura, anche per la Religione questi due aspetti sono tra loro correlati, e come per la Cultura vi è una manifestazione di attenzione verso la Religione, anche nella Religione vi è una correlazione con la Cultura. In questo modo Cultura e Religione già dialogano tra loro, il loro dialogo si fonda sulla conoscenza reciproca e soprattutto sul riconoscere le peculiarità l'uno dell'altro. Il dialogo rispettoso tra Cultura e Religione si erige dunque sulla precisa metodologia che abbiamo esposto sopra, ma è foriero anche di concrete possibilità di incontro. Se vengono salvaguardati i principi che contraddistinguono le

Culture, se sono evitati fenomeni di sincretismo religioso, allora il loro Dialogo, come via della pace, può produrre abbondanti frutti reali.

Frutti concreti di un dialogo per la pace.

Culture e Religioni si sono già incontrate per realizzare vie di pace, ma certamente questo processo deve continuare per impedire il sorgere di fenomeni di intolleranza e fanatismo religioso, per la salvaguardia del valore di ogni cultura, affinché non venga sacrificata sull'altare della globalizzazione o di un cultura dominante sulle altre.

E' necessario pertanto un impegno comune per la sacralità della vita, dal suo concepimento fino alla sua fine naturale, e rispettando tutte le fasi della vita dell'uomo; per "superare gli antagonismi e le ostilità nel mondo, che introducono ingiustizia ed ineguaglianza alla compartecipazione degli uomini e dei popoli ai beni della creazione divina" (Grande Concilio, Testo cit. F.2). E' obbligatorio che per una Pace reale, Culture e Religioni si impegnino per la solidarietà umana, per arginare lo sfrenato consumismo, che mentre arricchisce pochi, priva molti delle fondamentali necessità per vivere; per evitare lo sproporzionato utilizzo delle risorse naturali; per la salvaguardia della Casa Comune, l'ambiente naturale, che non è proprietà dell'uomo, ma del Creatore (Op, cit. f.10); per rispettare e onorare tutto ciò che l'uomo, nella sua creatività, ha posto sulla terra, come i beni monumentali e artistici, patrimonio dell'umanità; per la salvaguardia delle radici spirituali, della libertà religiosa, diritto fondamentale di ogni essere umano, per evitare la perdita della memoria storica e la dimenticanza delle tradizioni. Come Chiesa Ortodossa, come Patriarcato Ecumenico, ab-

biamo sottoscritto quanto sopra, come contributo alla realizzazione della pace, della giustizia, della libertà, della fraternità e dell'amore tra i popoli e alla eliminazione delle discriminazioni razziali e altre, nell'importante documento già citato, dal titolo "La Missione della Chiesa Ortodossa nel mondo contemporaneo". La Chiesa Ortodossa lo ha deliberato durante il Santo e Grande Concilio, tenutosi nel giugno scorso a Creta, e i suoi imperativi sono diventati fondanti per noi. Così Pace Antropologica e Pace Ascetica si completano e si permeano assieme, rendendo non più necessaria la Pace Imposta. La Pace è prima di tutto un Dono di Dio, che noi accogliamo e che in sinergia con Lui e con tutti rendiamo operante, affinché possiamo annunciare con Lui "cieli nuovi e una nuova terra... nei quali abita la giustizia" (2 Pt. 3,13).

ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ 2016: Chieti Ιταλίας

Στις 21 του μηνός ολοκληρώθηκε η συνάντηση της Μικτής Επιτροπής Θεολογικού Διαλόγου μεταξύ Ρωμαιοκαθολικών και Ὁρθόδοξων ἡ οποία και ἐξέδωσε κείμενο μὲ θέμα «Synodality and Primacy during the first millennium: Towards a Common Understanding in service to the Unity of the Church». Στὴ συνέχεια δημοσιεύεται τὸ τελικὸ κείμενο στὰ ἀγγλικά:

Joint International Commission
for Theological Dialogue
between the Roman Catholic Church
and the Orthodox Church

SYNODALITY
AND PRIMACY DURING
THE FIRST MILLENNIUM:
TOWARDS
A COMMON UNDERSTANDING

IN SERVICE TO THE UNITY
OF THE CHURCH

Chieti, 21 September 2016

'We declare to you what we have seen and heard so that you also may have communion [koinonia] with us; and truly our communion [koinonia] is with the Father and with his Son Jesus Christ. We are writing these things so that our joy may be complete.' (1Jn 1:3-4)

1. Ecclesial communion arises directly from the Incarnation of the eternal Word of God, according to the goodwill (*eu-dokia*) of the Father, through the Holy Spirit. Christ, having come on earth, founded the Church as his body (cf. 1Cor 12:12-27). The unity that exists among the Persons of the Trinity is reflected in the communion (*koinonia*) of the members of the Church with one another. Thus, as St Maximus the Confessor affirmed, the Church is an 'eikon' of the Holy Trinity¹. At the Last Supper, Jesus Christ prayed to his Father: 'Protect them in your name that you have given me, so that they may be one, as we are one' (Jn 17:11). This Trinitarian unity is manifested in the Holy Eucharist, wherein the Church prays to God the Father through Jesus Christ in the Holy Spirit.

2. From earliest times, the one Church existed as many local churches. The communion (*koinonia*) of the Holy Spirit (cf. 2Cor 13:13) was experienced both within each local church and in the relations between them as a unity in diversity. Under the guidance of the Spirit (cf. Jn 16:13), the Church developed patterns of order and

1. ST MAXIMUS THE CONFESSOR, *Mystagogia* (PG 91, 663D).

various practices in accordance with its nature as ‘a people brought into unity from the unity of the Father, the Son and the Holy Spirit’².

3. Synodality is a fundamental quality of the Church as a whole. As St John Chrysostom said: “‘Church’ means both gathering [*systema*] and synod [*synodos*]³. The term comes from the word ‘council’ (*synodos* in Greek, concilium in Latin), which primarily denotes a gathering of bishops, under the guidance of the Holy Spirit, for common deliberation and action in caring for the Church. Broadly, it refers to the active participation of all the faithful in the life and mission of the Church.

4. The term primacy refers to being the first (*primus, protos*). In the Church, primacy belongs to her Head – Jesus Christ, ‘who is the beginning, the firstborn from the dead; that in all things he might have the pre-eminence [*protevon*]’ (Col. 1:18). Christian Tradition makes it clear that, within the synodal life of the Church at various levels, a bishop has been acknowledged as the ‘first’. Jesus Christ associates this being ‘first’ with service (*diakonia*): ‘Whoever wants to be first must be last of all and servant of all’ (Mk 9:35).

5. In the second millennium, communion was broken between East and West. Many efforts have been made to restore communion between Catholics and Orthodox, but they have not succeeded. The Joint International Commission for Theological Dialogue between the Roman Catholic

Church and the Orthodox Church, in its ongoing work to overcome theological divergences, has been considering the relationship between synodality and primacy in the life of the Church. Different understandings of these realities played a significant role in the division between Orthodox and Catholics. It is, therefore, essential to seek to establish a common understanding of these interrelated, complementary and inseparable realities.

6. In order to achieve this common understanding of primacy and synodality, it is necessary to reflect upon history. God reveals himself in history. It is particularly important to undertake together a theological reading of the history of the Church’s liturgy, spirituality, institutions and canons, which always have a theological dimension.

7. The history of the Church in the first millennium is decisive. Despite certain temporary ruptures, Christians from East and West lived in communion during that time, and, within that context, the essential structures of the Church were constituted. The relationship between synodality and primacy took various forms, which can give vital guidance to Orthodox and Catholics in their efforts to restore full communion today.

The Local Church

8. The one, holy, catholic and apostolic Church of which Christ is the head is present in the eucharistic synaxis of a local church under its bishop. He is the one who presides (the *‘proestos*). In the liturgical synaxis, the bishop makes visible the presence of Jesus Christ. In the local church (i.e. a diocese), the many faithful and clergy under the one bishop are united with one another in Christ, and are in commun-

2. ST CYPRIAN, *De Orat. Dom.*, 23 (PL 4, 536).

3. ST JOHN CHRYSOSTOM, *Explicatio in Ps 149* (PG 55, 493).

ion with him in every aspect of the life of the Church, most especially in the celebration of the Eucharist. As St Ignatius of Antioch taught: ‘where the bishop is, there let all the people be, just as, where Jesus Christ is, we have the catholic church [*katholike ekklesia*]⁴. Each local church celebrates in communion with all other local churches which confess the true faith and celebrate the same Eucharist. When a presbyter presides at the Eucharist, the local bishop is always commemorated as a sign of the unity of the local church. In the Eucharist, the *proestos* and the community are interdependent: the community cannot celebrate the Eucharist without a *proestos*, and the *proestos*, in turn, must celebrate with a community.

9. This interrelatedness between the *proestos* or bishop and the community is a constitutive element of the life of the local church. Together with the clergy, who are associated with his ministry, the local bishop acts in the midst of the faithful, who are Christ’s flock, as guarantor and servant of unity. As successor of the Apostles, he exercises his mission as one of service and love, shepherding his community, and leading it, as its head, to ever-deeper unity with Christ in the truth, maintaining the apostolic faith through the preaching of the Gospel and the celebration of the sacraments.

10. Since the bishop is the head of his local church, he represents his church to other local churches and in the communion of all the churches. Likewise, he makes that communion present to his own church.

4. ST IGNATIUS, *Letter to the Smyrnaeans*, 8.

This is a fundamental principle of synodality.

The Regional Communion of Churches

11. There is abundant evidence that bishops in the early Church were conscious of having a shared responsibility for the Church as a whole. As St Cyprian said: ‘There is but one episcopate but it is spread amongst the harmonious host of all the numerous bishops’⁵. This bond of unity was expressed in the requirement that at least three bishops should take part in the ordination (*cheirotonia*) of a new one⁶; it was also evident in the multiple gatherings of bishops in councils or synods to discuss in common issues of doctrine (*dogma, didaskalia*) and practice, and in their frequent exchanges of letters and mutual visits.

12. Already during the first four centuries, various groupings of dioceses within particular regions emerged. The *protos*, the first among the bishops of the region, was the bishop of the first see, the metropolis,

5. ST CYPRIAN, *Ep.* 55, 24, 2; cf. also, ‘episcopatus unus est cuius a singulis in solidum pars tenetur’ (*De unitate*, 5).

6. FIRST ECUMENICAL COUNCIL (Nicaea, 325), canon 4: ‘It is preferable that a bishop be established by all the bishops of a province; but if this appears difficult because of a pressing necessity or because of the distance to be travelled, at least three bishops should come together; and, having the written consent of the absent bishops, they may then proceed with the consecration. The validation [*kyros*] of what takes place falls on the metropolitan bishop of each province.’ Cf. also *Apostolic Canon*, 1: ‘A bishop must be ordained by two or three bishops’.

and his office as metropolitan was always attached to his see. The ecumenical councils attributed certain prerogatives (*presbeia*, *pronomia*, *dikaia*) to the metropolitan, always within the framework of synodality. Thus, the First Ecumenical Council (Nicaea, 325), while requiring of all the bishops of a province their personal participation in or written agreement to an episcopal election and consecration - a synodical act *par excellence* - attributed to the metropolitan the validation (*kyros*) of the election of a new bishop⁷. The Fourth Ecumenical Council (Chalcedon, 451) again evoked the rights (*dikaia*) of the metropolitan - insisting that this office is ecclesial, not political⁸ - as did the Seventh Ecumenical Council (Nicaea II, 787), also⁹.

13. Apostolic Canon 34 offers a canonical description of the correlation between the *protos* and the other bishops of each region: 'The bishops of the people of a province or region [*ethnos*] must recognize the one who is first [*protos*] amongst them, and consider him to be their head

7. FIRST ECUMENICAL COUNCIL (Nicaea, 325), canon 4; also canon 6: 'If anyone becomes a bishop without the consent of the metropolitan, the great council decrees that such a person is not even a bishop.'

8. FOURTH ECUMENICAL COUNCIL (Chalcedon, 451), canon 12: 'As for cities that have already been honoured by the title of metropolis by imperial letters, let these cities and the bishops who govern them enjoy only the honour of the title; that is, let the proper rights of the true [*kata aletheian*] metropolis be safeguarded.'

9. SEVENTH ECUMENICAL COUNCIL (Nicaea II, 787), canon 11 grants the metropolitans the right to appoint the treasurers of their suffragan dioceses if the bishops do not provide for it.

[*kephale*], and not do anything important without his consent [*gnome*]; each bishop may only do what concerns his own diocese [*paroikia*] and its dependent territories. But the first [*protos*] cannot do anything without the consent of all. For in this way concord [*homonoia*] will prevail, and God will be praised through the Lord in the Holy Spirit'¹⁰.

14. The institution of the metropolitanate is one form of regional communion between local churches. Subsequently other forms developed, namely the patriarchates comprising several metropolitanates. Both a metropolitan and a patriarch were diocesan bishops with full episcopal power within their own dioceses. In matters related to their respective metropolitanates or patriarchates, however, they had to act in accord with their fellow bishops. This way of acting is at the root of synodical institutions in the strict sense of the term, such as a regional synod of bishops. These synods were convened and presided over by the metropolitan or the patriarch. He and all the bishops acted in mutual complementarity and were accountable to the synod.

The Church at the Universal Level

15. Between the fourth and the seventh centuries, the order (*taxis*) of the five patriarchal sees came to be recognised, based on and sanctioned by the ecumenical councils, with the see of Rome occupying the first place, exercising a primacy of honour (*presbeia tes times*), followed by the sees of Constantinople, Alexandria, Antioch and

10. Cf. COUNCIL OF ANTIOCH (327), canon 9: 'It is proper for the bishops in every province [*eparchia*] to submit to the bishop who presides in the metropolis'.

Jerusalem, in that specific order, according to the canonical tradition¹¹.

16. In the West, the primacy of the see of Rome was understood, particularly from the fourth century onwards, with reference to Peter's role among the Apostles. The

11. Cf. FIRST ECUMENICAL COUNCIL (Nicaea, 325), canon 6: 'The ancient customs of Egypt, Libya and Pentapolis shall be maintained, according to which the bishop of Alexandria has authority over all these places, since a similar custom exists with reference to the bishop of Rome. Similarly in Antioch and the other provinces, the prerogatives [*presbeia*] of the churches are to be preserved'; Second Ecumenical Council (Constantinople, 381), canon 3: Let the bishop of Constantinople ... have the primacy of honour [*presbeia tes times*] after the bishop of Rome, because it is New Rome'; Fourth Ecumenical Council (Chalcedon, 451), canon 28: 'The Fathers rightly accorded prerogatives [*presbeia*] to the see of older Rome since that is an imperial city; and moved by the same purpose the one hundred and fifty most devout bishops apportioned equal prerogatives to the most holy see of New Rome, reasonably judging that the city which is honoured by the imperial power and senate and enjoying privileges equalling older imperial Rome, should also be elevated to her level in ecclesiastical affairs and take second place after her' (this canon was never received in the West); Council *in Trullo* (692), canon 36: 'Renewing the enactments of the one hundred and fifty Fathers assembled at the God-protected and imperial city, and those of the six hundred and thirty who met at Chalcedon, we decree that the see of Constantinople shall have equal privileges [*presbeia*] with the see of Old Rome, and shall be highly regarded in ecclesiastical matters as that see is and shall be second after it. After Constantinople shall be ranked the see of Alexandria, then that of Antioch, and afterwards the see of Jerusalem'.

primacy of the bishop of Rome among the bishops was gradually interpreted as a prerogative that was his because he was successor of Peter, the first of the apostles¹². This understanding was not adopted in the East, which had a different interpretation of the Scriptures and the Fathers on this point. Our dialogue may return to this matter in the future.

17. When a new patriarch was elected to one of the five sees in the *taxis*, the normal practice was that he would send a letter to all the other patriarchs, announcing his election and including a profession of faith. Such 'letters of communion' profoundly expressed the canonical bond of communion among the patriarchs. By including the new patriarch's name, in the proper order, in the diptychs of their churches, read in the Liturgy, the other patriarchs acknowledged his election. The *taxis* of the patriarchal sees had its highest expression in the celebration of the holy Eucharist. Whenever two or more patriarchs gathered to celebrate the Eucharist, they would stand according to the *taxis*. This practice manifested the eucharistic character of their communion.

18. From the First Ecumenical Council (Nicaea, 325) onwards, major questions regarding faith and canonical order in the Church were discussed and resolved by the ecumenical councils. Though the bishop of Rome was not personally present at any of those councils, in each case either he was represented by his legates or he agreed with the council's conclusions *post factum*. The Church's understanding of the criteria

12. Cf. JEROME, *In Isaiam* 14, 53; Leo, *Sermo* 96, 2-3.

for the reception of a council as ecumenical developed over the course of the first millennium. For example, prompted by historical circumstances, the Seventh Ecumenical Council (Nicaea II, 787) gave a detailed description of the criteria as then understood: the agreement (*symphonia*) of the heads of the churches, the cooperation (*synergeia*) of the bishop of Rome, and the agreement of the other patriarchs (*symphronountes*). An ecumenical council must have its own proper number in the sequence of ecumenical councils, and its teaching must accord with that of previous councils¹³. Reception by the Church as a whole has always been the ultimate criterion for the ecumenicity of a council.

19. Over the centuries, a number of appeals were made to the bishop of Rome, also from the East, in disciplinary matters, such as the deposition of a bishop. An attempt was made at the Synod of Sardica (343) to establish rules for such a procedure¹⁴. Sardica was received at the Council *in Trullo* (692)¹⁵. The canons of Sardica determined that a bishop who had been condemned could appeal to the bishop of Rome, and that the latter, if he deemed it appropriate, might order a retrial, to be conducted by the bishops in the province neighbouring the bishop's own. Appeals re-

garding disciplinary matters were also made to the see of Constantinople¹⁶, and to other sees. Such appeals to major sees were always treated in a synodical way. Appeals to the bishop of Rome from the East expressed the communion of the Church, but the bishop of Rome did not exercise canonical authority over the churches of the East.

Conclusion

20. Throughout the first millennium, the Church in the East and the West was united in preserving the apostolic faith, maintaining the apostolic succession of bishops, developing structures of synodality inseparably linked with primacy, and in an understanding of authority as a service (*diakonia*) of love. Though the unity of East and West was troubled at times, the bishops of East and West were conscious of belonging to the one Church.

21. This common heritage of theological principles, canonical provisions and liturgical practices from the first millennium constitutes a necessary reference point and a powerful source of inspiration for both Catholics and Orthodox as they seek to heal the wound of their division at the beginning of the third millennium. On the basis of this common heritage, both must consider how primacy, synodality, and the interrelatedness between them can be conceived and exercised today and in the future.

13. Cf. SEVENTH ECUMENICAL COUNCIL (Nicaea II, 787): J. D. Mansi, *Sacrorum conciliorum nova et amplissima collectio*, XIII, 208D-209C.

14. Cf. SYNOD OF SARDICA (343), canons 3 and 5.

15. Cf. COUNCIL IN TRULLO, canon 2. Similarly, the Photian Council of 861 accepted the canons of Sardica as recognising the bishop of Rome as having a right of cassation in cases already judged in Constantinople.

Στὴ συντάξη τῶν «Θεολογικῶν Χρονικῶν»
συνεργάστηκαν ὁ Νικόλαος Ἀσπρούλης,
ὁ Γεώργιος Στεῖρης καὶ ὁ Διονύσιος Σκλήρης.

16. Cf. FOURTH ECUMENICAL COUNCIL (Chalcedon, 451), canons 9 and 17.